

370.64
Γ' ΓΥΜ
ΛΑΤ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ - ΧΑΡΤΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟΝ
ΤΑΚΗ Κ. ΣΠΑΝΟΥ

«ΕΚΑΝΤΙ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ»
ΕΝ ΑΙΓΙΩ

Κριτική
17 Μαΐου 1929

Blank lined area for notes or signatures.

1129

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Α. ΚΑΚΡΙΔΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

*Διασκευασθεῖσα πλήρως συμφώνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν
τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

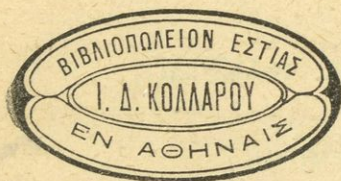
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ}

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", ΣΤΑΔΙΟΥ 44

1927

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἐστίας».

Επιμαυρίδι?

Τυπογραφεῖον Π. ΔΕΩΝΗ, ὁδὸς Περικλέους 16.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΙΚΕΡΩΝΑ

Ὁ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (M. Tullius Cicero) ἐγεννήθη τῇ 3 Ἰανουαρίου (a. d. III Non. Jan.) τοῦ ἔτους 106 π.Χ. (a. u. c. 648) παρὰ τὴν πόλιν Arpinum, κειμένην ἐν Λατίῳ, ἀλλὰ μακρὰν τῆς Ῥώμης, πρὸς τὰ ΝΑ αὐτῆς, ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ Λείριος. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἦσαν εὐποροὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων (ordo equester) καὶ ἀνέθρεψαν καὶ ἐξεπαίδευσαν τὸν Κικέρωνα ἀρίστην ἐκπαίδευσιν. Μεταξὺ τὸν συμμαθητῶν ὁ Κικέρων διεκρίνετο διὰ τὴν εὐφυίαν καὶ ἐτιμᾶτο τόσο, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς συνώδεον ἐν τῷ μέσῳ ἔχοντες αὐτόν, καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἤρχοντο εἰς τὸ σχολεῖον, ἵνα ἴδωσι καὶ θαυμάσωσι τὴν *ὑμνουμένην αὐτοῦ περὶ τὰς μαθήσεις ὀξύτητα καὶ σύνεσιν*. (Πλούταρχ. β. Κικέρ. κεφ. 2.) Πολὺ ἐνωρὶς μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν, ποίησιν καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ ὀρθὴν τῶν νόμων ἐρμηναίαν ὑπὸ σοφῶν νομοδιδασκάλων. Ἀλλὰ ἡ φιλομάθειά του δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ παρεχομένην ἐκπαίδευσιν. Ἐπόθησεν εὐρυτέρας σπουδὰς καὶ χάριν τούτων τῷ 79 π. Χ. ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἀθήνας, μικρὰν Ἀσίαν, Ῥόδον), ἣ ὅποια Ἑλλάς ἦτο τότε ὅ,τι εἶναι σήμερον ἡ Ἑσπερία Εὐρώπη, κατὰλληλος εἰς τοιαύτας σπουδὰς, διότι εἶχεν ἀκμαζούσας φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σχολὰς. Ἐν Ἑλλάδι διέτριψεν ὁ Κικέρων δύο ἔτη, ἐπιστρέψας δ' ἐκεῖθεν τῷ 77 ἐνυμφεύθη ἐν ἡλικίᾳ 30 ἐτῶν τὴν Τερεντίαν.

Καὶ πρὶν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Κικέρων εἶχεν ἐμφανισθῆ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὡς συνήγορος καὶ ὑπερήσπισε καὶ ἄλλους καὶ τὸν Σέξτον Ῥώσκιον Ἀμερίνον κατὰ τοῦ Χρυσογόνου, ἀπελευθέρου τινὸς τοῦ παντοδυνάμου Σύλλα. Ἐθαυμάσθη καὶ τότε ὁ Κικέρων διὰ τὴν εὐτολμον καὶ μετὰ ἀποτελέσματος ὑπεράσπισιν τοῦ Ῥωσκιου, τὸν ὁποῖον ἄλλοι ῥήτορες μᾶλλον τοῦ νεαροῦ ἀκόμη Κικέρωνος ἐπιφανεῖς καὶ μεῖζον κῦρος ἔχοντες δὲν ἐτόλμων νὰ ὑπερασπίσωσι τρέμοντες τὸν Σύλλα. *Σχεδὸν πάντοτε* ἦτο συνήγορος κατηγορουμένων καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν λόγων του εἶναι τοιοῦτοι, συνηγορίαὶ κατηγορουμένων, καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀθώωσιν τῶν περισσοτέρων πελατῶν του.

Ἐκ τῆς ἐν τοῖς δικαστικοῖς ἀγῶσιν εὐδοκίμησώς του ὁ Κικέρων ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην τῶν πολιτῶν, ὥστε, ὅτε ἐξήτησε τὴν ταμειαν

καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς βαθμηδὸν ἐν τῇ νομίμῳ δι' ἐκάστην ἡλικίᾳ, ἐξελέγη εἴτε παμπηφεί (cunctis suffragiis) εἴτε πρῶτος· τὴν ταμειίαν (quaesturam) ἤρξε τὸ 75 π. X., τὴν ἀνωέραν ἀγορανομίαν (aedilitatem curulem) τὸ 69 π. X., τὴν στρατηγίαν (praetoram) τὸ 66, καὶ τὴν ὑπατείαν (consulium) τὸ 63. Οὕτω ὁ Κικέρων διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας του ἐγένετο *novus homo* ὡς ἐκάλουν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας τοὺς ἀναδεικνυομένους διὰ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν ἀρετῆς καὶ ἀνερχομένους εἰς τὰ ὕπατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς καταγομένους ἐξ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, οὓς *nobiles*—ἀριστοκρατικούς, εὐγενεῖς, ὠνόμαζον.

Δυστυχῶς τὸ τέλος τοῦ Κικέρωνος δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχές, διότι γινόμενος ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, καθ' οὗ ἔγραψε δεκατέσσαρας λόγους, μὴ πάντας ἀπαγγελθέντας, κατεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ ἀπηνέστατα καὶ ἐφρονεύθη τῷ 43 π. X. (7 Δεκεμ.) ἄγων τὸ 64ον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος, οἱ *ῥητορικοὶ λόγοι* (orationes), αἱ *συγγραφαὶ περὶ ῥητορικῆς* (opera rhetorica), αἱ *φιλοσοφικαὶ συγγραφαὶ* (scripta ἢ opera philosophica), καὶ αἱ *ἐπιστολαὶ* (epistulae) εἶναι τὰ ὀνομαστότατα ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ γραμματείᾳ ἔργα τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἐπὶ τοῦ Κικέρωνος, δι' αὐτοῦ μάλιστα καὶ τοῦ συγχρόνου Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος, ὁ παρὰ Ῥωμαίοις πεζὸς λόγος ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν καὶ εἶναι ὀνομαστή ἡ περίοδος αὕτη τῶν Ῥωμαϊκῶν γραμμάτων ὡς *χρυσῶς* ἢ *λαμπρὸς αἰὼν* τοῦ Κικέρωνος (διὰ τὸν πεζὸν λόγον).

Καὶ τὰ ἄλλα συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος, ἀλλὰ πρὸ πάντων οἱ ῥητορικοὶ αὐτοῦ λόγοι ἐμελειῶντο πολὺ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διότι εἶναι ἀριστουργήματα καὶ πρότυπα δικανικῆς μάλιστα ῥητορικῆς· διὸ καὶ πολλοὶ πολιτικοὶ καὶ δικανικοὶ ῥήτορες ἐμιμήθησαν πολλὰ τοῦ Κικέρωνος.

Ἡ μελέτη τῶν ἔργων αὐτοῦ δεξύνει πρὸ πάντων τὴν διάνοιαν διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς παρατηρουμένης λεπτότητος, τέρπει διὰ τοῦ πλούτου τῶν ὠραίων λέξεων, διὰ τῆς συμμετρίας τῶν κώλων καὶ τῆς εὐρυθμίας τῶν περιόδων, καὶ διδάσκει διὰ τῆς βαθείας γνώσεως ὅχι μόνον τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τέχνης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Γνωρίζομεν ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ὅτι ἐν ἔτει ἐξηκοστῷ τρίτῳ π. Χ., ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος καὶ τοῦ Γάϊου Ἀντωνίου, ὁ Λεύκιος Σέργιος Κατιλίνας ἐμελέτησε μετ' ἄλλων Ῥωμαίων πολιτῶν συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ ἡ συνωμοσία ἐκείνη ἔνεκα τῆς ἐγκαίρου ἀποκαλύψεως αὐτῆς εἰς τὸν Κικέρωνα καὶ ἔνεκα τῶν αὐστηρῶν καὶ συντόνων μέτρων, τὰ ὅποια οὗτος ἔλαβε, κατέληξεν εἰς ὄλεθρον τῶν συνωμοτῶν.

Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἀναφέρονται τέσσαρες λόγοι τοῦ Κικέρωνος (M. Tullii Ciceronis orationes in Catilinam), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν **πρῶτος** ἐλέχθη ἐν τῇ συγκλήτῳ, συγκληθείσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Στησίου Διὸς (templum Jovis Statoris) τῇ 8ῃ Νοεμβρίου (a. d. VI Id. Nov.) κατὰ τοῦ Κατιλίνα παρόντος· ὁ **δεύτερος** ἐλέχθη τῇ ἐπομένῃ πρὸς τὸν δῆμον, ἀπόντος τοῦ Κατιλίνα, διότι οὗτος ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ἀπεκαλύφθησαν τὰ σχέδιά του, μὴ δυνάμενος πλέον μετὰ τὸν δεινότατον κατ' αὐτοῦ (πρῶτον) λόγον τοῦ Κικέρωνος νὰ μένη ἐν Ῥώμῃ, ἔφυγε τὴν νύκτα τῆς 8 πρὸς τὴν 9 Νοεμβρίου καὶ ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μανλίου, ἐνὸς ἐκ τῶν συνωμοτῶν αὐτοῦ, ὅστις Μάνλιος εἶχε συναθροίσει στρατὸν κατὰ τῆς Ῥώμης. Κατ' αὐτῶν ἀπεστάλη ὀλίγον ὕστερον ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ Γάϊος Ἀντώνιος μετὰ στρατοῦ. Ἐμείναν ὁμοῦ ὀπίσω ἐν Ῥώμῃ πολλοὶ μυστικοὶ συνωμοταὶ τοῦ Κατιλίνα, οἵτινες εἶχον λάβει παρ' αὐτοῦ ἐντολήν νὰ ἐνεργήσουν ἐν καιρῷ. Ἀλλὰ καὶ τούτους ὕστερον κατώρθωσεν ὁ Κικέρων διὰ τινων πρέσβων τῶν Ἀλλοβρόγων νὰ ἀνακαλύψῃ, νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ θέσῃ ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν παραδώσας αὐτοὺς ἀνα ἕνα εἰς Ῥωμαίους ἄρχοντας ἢ ἄλλους πολίτας ἐπιφανεῖς, παρέρχοντας τὴν ἀσφάλειαν, ὅτι θὰ ἐπιτηρήσουν αὐτοὺς ἀγρύπνω; (liberae custodiae Sall. Catil. κεφ. 47 **ἄδεσμος φυλακῆ** Πλουτ. Κικέρ. κεφ. 19).

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐν Ῥώμῃ ὑπολειφθέντων συνωμοτῶν καὶ σύλληψις αὐτῶν ἐγένετο τῇ 3 Δεκεμβρίου (a. d. III. Non. Dec.) ἐν τῇ συγκλήτῳ, συγκληθείση ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀμοιοίας.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἤδη ἐσπέρας οὔσης καὶ τοῦ δήμου περιμέροντος ἀθρόου, (Πλουτ. Κικέρ. κεφ. 19) ἐμφανισθεὶς ὁ Κικέρων, εἶπε πρὸς τὸν δῆμον (ad populum) τὸν **τρίτον** τοῦτον λόγον, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας καὶ ἐν τῷ **ὀποίῳ ἀναφέρει λεπτομερῶς πάντα τὰ γενόμενα**, πῶς ἀνεκαλύφθησαν καὶ συνελήφθησαν οἱ συνωμόται καὶ ποῖα μέτρα ἔλαβεν αὐτὸς ὡς ὑπατος πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἀπειλήσαντος κινδύνου.

Τὸν **τέταρτον** λόγον εἶπεν ὁ Κικέρων ὡς καὶ τὸν πρῶτον ἐν τῇ συγκλήτῳ πάλιν, τῇ 5 Δεκεμβρίου (Nonis Decembribus), ὅτε ἐβουλεύοντο, τίνα τιμωρίαν νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τοὺς συλληφθέντας συνωμότας. Ἐν τῷ λόγῳ ἐκείνῳ ὁ Κικέρων συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Δεκίμου Ἰουνίου Σιλανοῦ, ἀποδεδειγμένου ὑπάτου (consul designatus), ὅστις προέτεινε νὰ τιμωρηθοῦν οἱ συνωμόται διὰ θανάτου.

M. TULLI CICERONIS

ORATIO IN CATILINAM TERTIA

QUAM IN CONTIONE QUO DIE ALLOBROGES
INDICARUNT HABUIT

Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, ¹
fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium ¹
clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem,
hodierno die deorum immortalium summo erga vos amore,
laboribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac
paene ex faucibus fati ereptam et vobis conservatam ac resti-
tutam videtis. Et si non minus nobis iucundi atque illustres ²
sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur,
quod salutis certa laetitia est, nescendi incerta condicio, et
quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur, profecto,
quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales
benevolentia famaue sustulimus, esse apud vos posterosque
vestros in honore debet is, qui eandem hanc urbem con-
ditam amplificatamque servavit. Nam toti urbi, templis delū-
bris, tectis ac moenibus subiectos prope iam ignes circumda-
tosque restinximus, idemque gladios in rem publicam destri-
ctos rettudimus mucronesque eorum a iugulis vestris deieci-
mus. Quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta ³
sunt per me, vobis iam exponam breviter, Quirites, ut, et
quanta et quam manifesta et qua ratione investigata et com-
prehensa sint, vos, qui et ignoratis et exspectatis, scire
possitis.

Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe,
cum sceleris sui socios huiusce nefarii belli acerrimos duces

Romae reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem ad modum in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam eiciebam (non enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit), sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam.

Atque ego ut vidi quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romae remansisse, in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis salutem vestrae provideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives eodemque itinere cum litteris mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adiunctum esse T. Volturcium, atque huic esse ad Catilinam datas litteras, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam ab dis immortalibus, ut tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores, fortissimos atque amantissimos rei publicae viros, ad me vocavi, rem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de re publica praeclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium susceperunt et, cum advesperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ita bipertito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interesset. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam suspitione multos fortes viros eduxerant, et ego ex praefectura Reatina complures delectos adulescentes, quorum opera utor adsidue in rei publicae praesidio, cum gladiis miseram. Interim tertia fere vigilia exacta cum iam pontem [Mulvium] [magno comitatu] legati Allobrogum ingredi incipe-

rent unaque Volturcius, fit in eos impetus; educuntur et ab illis gladii et a nostris. Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris. Tum interventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat commissa, sedatur. Litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris signis praetoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem, Cimbrium Gabinium, statim ad me nihil dum suspicantem vocavi; deinde item accersitus est L. Statilius et post eum C. Cethegus; tardissime autem Lentulus venit, credo quod in litteris dandis praeter consuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis huius civitatis viris, qui audita re frequentes ad me mane convenerant, litteras a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret, ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus civitati videretur, negavi me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitraber in tantis rei publicae periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam, Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum C. Sulpicium praetorem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille maximum sicarum numerum et gladiatorum extulit.

Introduxi Volturcium sine Gallis; fidem publicam iussu senatus dedi; hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exercitu accederet; id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus partibus, quem ad modum descriptum distributumque erat, incendissent caedemque infinitam civium fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet et se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iurandum sibi et litteras ab Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem data esse dixerunt, atque ita sibi ab his et a

L. Cassio esse praescriptum, ut epuitatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fati Sibyllinis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse; Cinnam ante se et Sullam fuisse. Eundemque dixisse fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset annus decimus post virginum absolutionem, post Capi-
10 toli autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis Saturnalibus caedem fieri atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. Primo ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum incidimus, legimus. Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et populo sese, quae eorum legatis confirmasset, facturum esse; orare, ut item illi facerent, quae sibi eorum legati recepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensa, respondisset dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris debilitatus atque abiectus conscientia repente conticuit. Introductus est Statilius; cognovit et signum et manum suam. Recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam; confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo et quaesivi, cognosceretne signum. Adnuit. «Est vero», inquam, «notum quidem signum, imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam et cives suos; quae quidem te a tanto scelere
11 etiam muta revocare debuit.» Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem aliquanto, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit; quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum iis, quam ob rem domum suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter constanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venissent, quaesissentque ab eo,

nihilne secum esset de fati Sibyllinis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitiari, repente praeter opinionem omnium confessus est. Ita eum non modo ingenium illud et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito litteras proferri atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus, Lentulus tamen et signum et manum suam cognovit. Erant autem sine nomine, sed ita: « Quis sim, scies ex eo, quem ad te misi. Cura, ut vir sis, et cogita, quem in locum sis progressus. Vide, ecquid tibi iam sit necesse, et cura, ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum. » Gabinius deinde introductus cum primo impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex iis, quae Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique unius cuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, voltus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului, de summa re publica quid fieri placeret. Dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maximis periculis sit liberata. Deinde L. Flaccus et C. Pomptinus praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem merito ac iure laudantur. Atque etiam viro forti, collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis et a rei publicae consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura

abdicasset, in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinus, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur; atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendae urbis depoposcerat, in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est ex iis colonis, quos Faesulas L. Sulla deduxit, in Q. Annium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat.

15 Atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium novem hominum perditissimorum poena re publica conservata reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit, et his decreta verbis est, «quod urbem incendiis, caede cives, Italiam bello liberassem». Quae supplicatio si cum ceteris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene gesta, haec una conservata re publica constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactis indicis, confessionibus suis, iudicio senatus non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quò minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

7 Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimi-
16 que belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existumare debetis omnes Catilinae copias, omnes spes atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassi adipem nec Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum

urbis moenibus continebatur. | Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret; frigus, sitim, famem ferre poterat. | Hunc ego hominem, tam acrem, tam audacem, 17 tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castris latrocinium compulsem (dicam id, quod sentio, Quirites), non facile hac tantam molem mali a cervicibus vestris depulsem. Non ille nobis Saturnalia constituisset neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicae denuntiavisset neque commisisset, ut signum, ut litterae suae testes manifesti sceleris deprehenderentur. Quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum umquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos umquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

Quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta 18 et provisae esse videantur. Idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita praesentes his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus relinquam, ut omittam cetera, quae tam multa nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe, quod sum dicturus, neque praetermittendum neque relinquendum est. Nam profecto me- 19

moria tenetis Cotta et Torquato consulibus complures in Capitolio res de caelo esse percussas, cum et simulacra deorum depulsa sunt et statuæ veterum hominum deiectæ et legum æra liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque lactantem uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperii occasum adpropinquare dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo
20 numine prope fata ispa flexissent. Itaque illorum responsis tum et ludi per decem dies facti sunt, neque res ulla, quae ad placandos deos pertineret, praetermissa est. Idemque iusserunt simulacrum Jovis facere maius et in excelso collocare et contra, atque antea fuerat, ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis atque imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspici possent. Atque illud signum collocandum consules illi locaverunt; sed tanta fuit
9 operis tarditas, ut neque superioribus consulibus neque nobis
21 ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam aversus a vero, tam praeceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ videmus, praecipueque hanc urbem deorum immortalium nutu ac potestate administrari? Etenim, cum esset ita responsum, caedes, incendia, interitum rei publicae comparari et ea per cives, quae tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensitis. Illud vero nonne ita praesens est, ut nutu Jovis optimi maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque ad vos senatumque converso omnia et senatus et vos, quae erant contra salutem omnium
22 gitata, illustrata et patefacta vidistis. Quo etiam maiore sunt

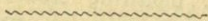
isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam et non sim ferendus; ille, ille Juppiter restitit; ille Capitolium, ille hæc templa, ille cunctam urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi atque ad hæc tanta indicia perveni. Iam vero [illa Allobrogum sollicitatio, iam] ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus tam dementer tantæ res creditæ et ignotis et barbaris commissæque litteræ numquam essent profecto, nisi ab dis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quæ gens una restat, quæ bellum populo Romano facere et posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum maximarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis, præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerint? 10

Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria sup- 23
plicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores dis immortalibus iusti habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione; togati me uno togato duce et imperatore vicistis. Etenim recor- 24
damini, Quirites, omnes civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas, quas vosmet ipsi meministis atque vidistis L. Sulla P. Sulpicium oppressit; C. Marium custodem huius urbis, multosque fortes viros partim eiecit ex civitate, partim intremittit. Cn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam; omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario; tum vero clarissimis viris interfectis lumina civitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriæ crudelitatem postea Sulla; ne dici quidem opus est, quanta deminutione civium et quanta calamitate rei publicæ. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro,

Q. Catulo; attulit non tam ipsius interitus rei publicæ luctum
25 quam ceterorum. Atque illæ tamen omnes dissensiones erant
eius modi, quæ non ad delendam, sed ad commutandam rem
publicam pertinerent. Non illi nullam esse rem publicam, sed
in ea, quæ esset, se esse principes, neque hanc urbem confla-
grare, sed se in hanc urbem florere voluerunt. Atque illæ tamen
omnes dissensiones, quarum nulla exitium rei publicæ quæ-
sivit, eius modi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ sed
internecione civium diiudicatæ sint. In hoc autem uno post
hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale
bellum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit, quo in
bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Cethego, Cassio con-
stitutata, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in ho-
stium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi om-
nes conservaremini, et, cum hostes vestri tantum civium su-
perfuturum putassent quantum infinitæ cædi restitisset, tan-
tum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et
11 urbem et cives integros incolumesque servavi.

26 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a nobis
praemium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumen-
tum laudis postulo praeterquam huius diei memoriam sempiternam.
In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia
ornamenta honoris, monumenta gloriæ laudis insignia cond
et collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil ta-
citurum, nihil denique eius modi quod etiam minus digni ad-
sequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur
sermonibus crescent; litterarum monumentis inveterascent e
corroborabuntur; eandemque diem intellego, quam spero æter-
nam fore, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memo-
riam consulatus mei, unoque tempore in hac re publica duo
cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii non terræ
12 sed cæli regionibus terminaret, alter eiusdem imperii domi-
27 cilium sedesque servaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego
gessi, non eadem est fortuna atque condicio quæ illorum, qui
externa bella gesserunt, quod mihi cum iis vivendum est, quo
vici ac subegi, illi hostes aut interfectos aut oppressos reli-

querunt, vestrum est, Quirites, si ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne vobis nocere possent, ego providi, ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quæ me semper tacita defendet, magna vis conscientiae, quam qui negligunt, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum, Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiæ periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitæ fructum possit adquiri, cum præsertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo mihi lubeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quæ gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam est nox, venerati Jovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen æque ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ *πρῶτος* κατὰ τοῦ Κατιλίνα λόγος λεχθεὶς κατ' αὐτοῦ παρόντος εἶναι ὀξύτατος καὶ ὀρητικώτατος· διότι ὁ ῥήτωρ, συγκαλέσας τὴν σύγκλητον, ἵνα ἀνακοινώσῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἀποκαλυφθεῖσαν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ νὰ σκεφθῆ μετ' αὐτῆς περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, οἷε εἶδε καὶ τὸν Κατιλίαν εἰσελθόντα εἰς τὴν σύγκλητον, δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του, ἀλλ' ἐξέσπασε κατ' αὐτοῦ χειμοῤῥώδης τόσον, ὥστε ὁ Κατιλίνας ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς πόλεως τὴν ἐπακολουθήσασαν νύκτα πρὸς τὸν Μάνλιον.

Τὴν χειμοῤῥώδη ὀρητικότητα τοῦ πρώτου λόγου δὲν ἔχει οὔτε ὁ *δεύτερος* οὔτε ὁ *τρίτος* λόγος· διότι οὔτοι εἶναι *ἀπλή* καὶ *ἡσυχος* πρὸς τὸν ἔμφοβον ἀκόμη λαὸν ἀφήγησις πάντων τῶν γενομένων καὶ τῶν ληφθέντων εἰς ἐξασφάλισιν μέτρων.

§§ 1—3 (μέρος)

- 1 Rem publicam... videtis : οἱ συνωμόται εἶχον σχεδιάσει ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν νὰ θέσουν πῦρ εἰς δώδεκα κατάλληλα μέρη τῆς πόλεως, ἄλλοι νὰ εἰσορμήσουν ἐξ ἐνέδρας εἰς τὰς οἰκίας τοῦ ὑπάτου (τοῦ Κικέρωνος) καὶ ἄλλων πολλῶν χρηστῶν πολιτῶν καὶ νὰ τοὺς φονεύσουν, καὶ τὸ χεῖριστον, πολλοὶ νέοι ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, κοινωνοὶ τῆς συνωμοσίας, νὰ φονεύσουν τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, ἔπειτα δὲ μετὰ τὸν ἐμπρησμόν τῆς πόλεως καὶ τὴν σφαγὴν, νὰ ἐξορμήσουν πρὸς τὸν Κατιλίαν, τὸν ὁποῖον ἀνέμενον νὰ πλησιάσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ῥώμην (βλ. Sall. Cat. κεφ. 43). Quirites=ὁ Κυρῖται, ἐνικὸς Quiris (καὶ Quirītis) γεν. Quirītis. Ὁ ἐνικὸς Quiris ἐν ἀρχαϊκαῖς φράσεσι, π. χ. ἐν τῇ φράσει: ollus (=ille) Quiris leto datus est ἀπέθανεν ὁ... Ῥωμαῖος πολίτης. Quirites ὠνομάζοντο κατ' ἀρχὰς οἱ ἐκ τῆς πόλεως Cures εἰς Ῥώμην ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου (collis Quirinālis) μετοικήσαντες Σαβῖνοι καὶ μίαν μετὰ τῶν πρώτων κατοίκων ἀποτελέσαντες πολιτείαν· ὥστε ἡ πλήρης ὀνομασία ἡ περιλαμβάνουσα πάντας τοὺς Ῥωμαίους ἦτο populus Roma-

nus Quiritesque ἢ Quirites (et) Romani, ἀκόμη καὶ populus Romanus Quiritium ὕστερον ἔμεινε μόνον τὸ Quirites ὡς ὄνομα **πολιτικὸν** (ὄχι ποτὲ στρατιωτικὸν) πάντων τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. —vestros νὰ ἐννοηθῆ ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὰς λέξεις dona (vestra), fortunas (vestras), coniuges (vestras),—hoc domicilium (ἔδραν πρωτεύουσαν) clarissimi imperii, δηλ. τὴν Ῥώμην, ἣτις καὶ domicilium imperii orbis terrarum καλεῖται=ἔδρα, πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῆς οἰκουμένης.—hodierno die ἀφαιρ. χρον.—deorum immortalium γεν. ὑποκειμ. εἰς τὸ amore —summo amore ἀφαιρ. τοῦ ἀναγκαστ. αἰτίου.—laboribus (meis) consiliis (meis) periculis (meis) ἀφαιρ. ὄργαν.—e flamma=ex incendio, (e) ferro (συνεκδοχή=ferreis armis, (telis, gladiis), coniuratorum. — ex faucibus fati ἐκ τοῦ φάρυγγος τοῦ πεπρωμένου (παράστασις τοῦ πεπρωμένου ὡς ἀγρίου θηρίου).—ereptam, conservatam, constitutam κατηγορηματικαὶ μετοχαὶ ἐκ τοῦ videtis (ὄχι ἀπαρέμφατα, ἐνοουμένου τοῦ esse, διότι δηλοῦται **κατάστασις**)=βλέπετε ἐξηραπαγμένην, σεσωσμένην, ἐστερωωμένην.—vobis dot. χαριστική.—et si=καὶ ἂν, καὶ ἀφοῦ· 2 πολλάκις καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ εἰ, εἰάν, καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ si ἔχουν αἰτιολογικὴν δύναμιν.—non minus (=magis) προσδιορίζει τὸ iucundi καὶ τὸ illustres.—quibus-quibus (diebus) ἀφαιρετ. χρον.—quod-quod=διότι—salutis λέγεται ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἀνωτέρω λεχθὲν conservamur=διασωζόμεθα.—nascendi condicio incerta—ἢ κατάστασις, ἢ συνθήκη, ἢ τύχη τῆς γεννήσεώς μας εἶναι ἀβεβαία, ἂν δηλ. ἐγεννήθημεν ὑπὸ καλοῦς ἢ ὑπὸ κακοῦς οἰωνοῦς εἶναι ἀβεβαίον illum, qui hanc urbem condidit δηλ. τὸν Ῥωμύλον, ὃν ἀποθεωθέντα Quiritium ὠνόμασαν καὶ τὰ Quiritalia πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τῇ 17 Φεβρουαρίου ὄρισαν νὰ ἐορτάζονται· benevolentia (ἐνν. postra) =gratia, διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης μας, famaque καὶ διὰ τῆς εὐλογίας μας, διὰ τῶν ἐπαίνων μας, διὰ τῆς ὑστεροφημίας μας. Οἱ ἐπαινοὶ μας εἶναι ἐκδήλωσις τῆς εὐγνωμοσύνης μας.—esse μετ' ἐμφάσεως προετάχθη.—debebit ὄχι: θὰ ὀφείλῃ, ἀλλά: θὰ εἶναι πρόπον, θὰ προσήκη, θὰ πρέπη.—is, qui... servavit οὗτος ἦτο αὐτὸς ὁ Κικέρων, conditam amplificatam que ἰδρυμένην καὶ μεγαλωμένην, καὶ μεγάλην οὔσαν.—tempa oī (μεγαλύτεροι) ναοί, delūbra τὰ (μικρότερα) ἱερά.—subiectos (ignes) ὑποβεβλημένα, ὑψημμένα (πυρρά). —circumdatosque καὶ περὶ τὴν πόλιν τεθειμένα, ὥστε νὰ ἔχουσιν

αὐτὴν *περιζώσει*. — idemque (nos) καὶ οἱ ἴδιοι (ἡμεῖς). — in rempublicam κατὰ τῆς πολιτείας. — dēstrictos gladios τραβηγμένα ξίφη. — rettidimus ἀπεστομώσαμεν, ἀπεκρούσαμεν. Ὁ ἐνεστὼς *rettundo* ὁ παρακ. *rettudi* (ἐκ τοῦ *retetudi*· πρβλ. *rep-puli* ἐκ τοῦ *re-puli*, *ret-tuli*, ἐκ τοῦ *retetuli*). — mucronesque eorum (gladiatorum) *reiecimus* καὶ τὰς αἰχμάς αὐτῶν ἀπετρέψαμεν, ἀπεσεύσαμεν. — a iugulis nostris (ἀπὸ τῶν ἡμετέρων λαιμῶν) ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἡμῶν, πρβλ. τὸ ῥῆμα *iugulo*, -avi, -atum, -are = ἀποσφάττω. Ὁ ῥήτωρ θέλει νὰ παραστήσῃ ὅτι τόσον ἐπικείμενος καὶ ἄφενκτος ἦτο ὁ κίνδυνος, ὥστε οἱ συνωμόται εἶχον σύρει τὰ ξίφη ἑτοιμοὶ νὰ πλήξουν τοὺς πολίτας. — ut... possitis = ἵνα δυνηθῆτε. — et quanta... investigata καὶ πόσον μεγάλα (*κατηγορούμενον*) ἀνεκαλύφθησαν ὅτι ἦσαν. — et quam manifesta comprehensa sint καὶ πόσον φανερὰ ἐπιάσθησαν· *comprehensa* = *deprehensa*, — et qua ratione καὶ πῶς, καὶ κατὰ τίνα τρόπον. — et quanta... et quam... et qua... sint πλαγία ἐρώτησις ἐκ τοῦ *scire* ἐξηρητημένη.

§§ 3—8 (μέρος).

- 3 Principio... Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ διήγησις τῶν γενομένων· τὰ προηγούμενα ἀποτελοῦν τὸ προοίμιον τοῦ λόγου. Τὸ *principio*, ἀφαιρετ. τοῦ *principium*, ἐνταῦθα κεῖται ἐπιρρηματικῶς (=κατ' ἀρχάς, κατὰ πρῶτον) καὶ εἰσάγει ἀπλῶς τὴν διήγησιν, δὲν ἀνήκει δηλ. ὡς προδιορισμὸς εἰς ἰδίαν τινὰ λέξιν τῆς προτάσεως· ἠδύνατο καὶ νὰ λείπῃ. — *erupit* ἐξώρησε, βίᾳ ἐξῆλθε, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ τάχιστα· τοῦτο ἐγένε τὴν νύκτα τῆς 8—9 Νοεμβρίου (ιδὲ εἰσαγωγὴν, σελ. 5). Ὡστε ἐγένε πρὸ ἀρκετῶν ἡμερῶν, ὅχι *paucis ante diebus*, ὡς λέγει ὁ ῥήτωρ θέλων νὰ δικαιολογηθῆ, διότι δὲν ἐνήργησε ταχύτερον τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐν Ῥώμῃ ὑπολειφθέντων συνωμοτῶν. — ut: ὡς, καθὼς, ἀφοῦ (χρονικὸς σύνδεσμος. — *cum... reliquisset* ἐγκαταλιπὼν ὀπίσω. *Romae* ἐν Ῥώμῃ. — *sceleris sui socios* = *conjuratores*· τὸ ἐπίθετον *socios* μετὰ γενικῆς ὡς κοινωνίας σημαντικόν. — *quem ad modum... πλαγία* ἐρώτησις. — *possemus* ἐτέθη παρατατικὸς, διότι ἡ πρότασις αὕτη ἐξαρτᾶται ἐξ ἱστορικοῦ χρόνου *providi*, ὅπερ εἶναι ἱστορικὸς παρακείμενος. — *Nam tum cum... eiciebam* τοῦτο ἐγένετο τῇ 8ῃ Νοεμβρίου, ὅτε εἶπε τὸν πρῶτον κατὰ

Κατιλίνα λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ ὁ Κικέρων πα-
 ρώτρυνε τὸν Κατιλίαν νὰ φύγη ἐκ Ῥώμης, φοβούμενος μήπως ἐξε-
 γείρη καθ' ἑαυτοῦ τὸν φθόνον καὶ τὴν ὀργὴν τῶν πολιτῶν, διότι
 Ῥωμαῖον πολίτην, καὶ δὴ μέλος τῆς συγκλήτου, ὄθει εἰς ἐξορίαν.—
 non enim iam vereor=**διότι πλέον δὲν φοβοῦμαι**, καθ' ὅσον ὁ
 Κατιλίνας εἶχε πλέον κηρυχθῆ φανερά πολέμιος τῆς πατρίδος καὶ
 οἱ συνωμόται αὐτοῦ οἱ ἐν Ῥώμῃ μείναντες, εἶχον ἐπ' αὐτοφώρῳ συλ-
 ληφθῆ ἐξ ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν
 Ἀλλοβρόγων, εἶχον δὲ καὶ οἱ ἴδιοι ἐν τῇ συγκλήτῳ πρὸ μικροῦ ὁμο-
 λογήσει τὴν συνενοχίαν των εἰς τὴν συνωμοσίαν—huius verbi δηλ.
 eiciendi (eiciebam).—cum illa (invidia)... δηλαδή quod (Catili-
 na) vivus (ex urbe) exierit (τὴν νύκτα τῆς 8—9 Νοεμβρ.).—cum...
 (sit) ἐπειδὴ, διότι μετὰ τὸ αἰτιολογικὸν cum τίθεται ὑποτακτικὴ
 συνήθως.—quod vivus exierit διότι ζῶν (ἐκ τῆς πόλεως) ἐξῆλθε·
 exierit παρακείμε. ὑποτακτ.—sed tum, cum illum exterminari vo-
 lebam, μετριάζει τὴν προτέραν φράσιν: tum cum... eiciebam=
ἀλλ' (ὡς εἶπω μετριώτερον) τότε, ὅτε ἤθελα ἐκείνος νὰ εἶναι ἐξω
 τῶν ὁρίων (termini) τῆς πόλεως.—simul=una cum illo (Catili-
 na).—Atque (ego ut vidi); ἡ σχέσις πρὸς τὰ προηγούμενα εἶναι 4
 ἀντιθετικὴ, ὥστε τὸ atque=sed, sed tamen ἐνίοτε προστίθεται
 καὶ τὸ tamen καὶ τότε εἶναι καταφανεστέρα ἡ ἀντιθετικὴ δύναμις
 τοῦ atque, πρβλ. κατωτ. §. 25: atque illae tamen omnes dissen-
 siones erant eius modi.—nobiscum οὕτω πάντοτε ἀντὶ cum no-
 bis.—et Romae remansisse καὶ ὅτι ἔμειναν ὀπίσω ἐν Ῥώμῃ (μὴ
 συνεξελθόντες μετὰ τοῦ Κατιλίνα):—in eo **ἐν τούτῳ**· ποῖον εἶναι
τούτο, δηλοῦται διὰ τῆς ἐπομένης τελικῆς προτάσεως ut... sen-
 tirem ac viderem. Ἐν τῇ τελικῇ ταύτῃ προτάσει ἐτέθη παρατατι-
 κὸς sentirem-viderem, διότι ἡ πρότασις ἐξαρτᾶται ἐκ χρόνου ἱστο-
 ρικοῦ (consumpsi): διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐν ταῖς πλαγίαις ἐρω-
 τηματικαῖς προτάσεσι quid agerent, quid molirentur τίθεται παρα-
 τατικός, διότι ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἱστορικῶν χρόνων sentirem-vide-
 rem.—ut, quoniam... comprehenderem ἄλλη τελικὴ πρότασις
 ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν προηγουμένων ἢ ὁποία εἶναι: **ἐπρα-
 τὸν δὲ οὕτω ἴνα... συλλάβω**—quoniam... faceret μετὰ τὸν αἰ-
 τιολογικὸν σύνδεσμον quoniam ἀκολουθεῖ ὀριστικὴ ἔγκλισις κανο-
 νικῶς, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐτέθη ὑποτακτικὴ (faceret), διότι τὰ ἐν τῇ προ-

τάσει ταύτη λεγόμενα ἦσαν τὸ **ἄλλοτε** (ὅτε δηλαδή ἐνήργει ἐκεῖνα) διανόημα τοῦ Κικέρωνος.—*minorem (fidem) πολὺ ὀλίγην*· καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῇ λατινικῇ ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς τῶν ἐπιθέτων σημαίνει πολλάκις τὸ (**πάρα**) **πολὺ** ἢ τὸ **πῶς**, **κάπως** (συγκριτικὸν ἀπόλυτον): πρβλ. Θουκ. 7, 80, 4: τὸ δὲ Δημοσθένους (στοράτευμα) . . . ἀπεσπάσθη τε καὶ **ἀτακτότερον** (=πολὺ ἀτάκτως) ἐχώρει.—*minorem fidem laceret πολὺ ὀλίγην πίστιν ἔκαμνε, πολὺ ὀλίγον ἔπειθε*.—*ut . . . rem ita comprehenderem (deprehenderem), ut . . . ἵνα συλλάβω (πιάσω) τὸ πρᾶγμα οὕτως (τόσον φανερά)*, ὥστε νά . . . —*animis (vestris) salutē vestrā provideretis*: τὸ *provideo* μετὰ δοτικῆς (χαριστικῆς)=**προνοῶ ὑπὲρ** . . . , μετ' αἰτιατ.=προορῶ, προβλέπω.—*oculis ἀφαιρετ. ὀργανικῇ*.—*provideretis . . . videretis* παρατηρητέα ἢ ὁμοίότης τοῦ τέλους τῶν δύο προτάσεων (**παρονομασία** - *adnominatio*). — *Transalpini = in Gallia Transalpina*.—*belli Transalpini (excitandi) et tumultus Gallici excitandi (causa) σύνταξις παθητικῆ, ἢ, ὡς συνηθέστερον λέγεται, γερονδιακῆ ἑλξίς*, ἀντὶ (*causa*) *excitandi bellum Transalpinum et tumultum Gallicum*=**(χάριν)** τοῦ ἐξεγεῖραι πόλεμον ἐν τῇ πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατία καὶ προκαλέσαι **πανικόν**—*tumultus* (ἐκ τοῦ *tumeo*) εἶναι ὁ αἰφνίδιος, ἀκήρυκτος, τρομερὸς πόλεμος καὶ ἡ ἐκ τούτου ἀναστάσις (ἀνακατωσοῦρα) καὶ ὁ τρόμος τοῦ λαοῦ, ὅθεν καὶ ὁ Κικέρων ἠρμήνευε τὴν λέξιν *timor multus*. Τοιοῦτος πόλεμος διὰ τὴν Ῥώμην ἦτο ὁ ἐν ἔτει 373 π. Χ. Γαλατικὸς πόλεμος (*tumultus Gallicus*)· ἐπίσης πᾶς ἐσωτερικὸς (δούλων ἢ ἐμφύλιος μεταξὺ τῶν πολιτῶν) πόλεμος εἶναι *tumultus*, διότι εἶναι αἰφνίδιος, ἀκήρυκτος, τρομερός. Ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον *Gallicus* ὑπενθυμίζει μᾶλλον τὸν Γαλατικὸν ἐκεῖνον πόλεμον (*tumultus Gallicus*=πόλεμος τόσον τρομερός, ὅσον ἐκεῖνος ὁ Γαλατικὸς, τοῦ ἔτους 373 π.Χ., ἐξ οὗ ἔπαθεν ἡ Ῥώμη πανικόν) παρὰ πόλεμον ἐσωτερικόν, ἐσωτερικὴν ἐν τῇ ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατία ἐξέγευσιν (ὡς ἐξηγοῦν ἄλλοι κατὰ τὸ χωρίον Κικέρ. *Phil.* 8, 3), ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, ἔλαβον ἐντολὴν παρὰ τῶν συνωμοτῶν νά ἐνεργήσουν μόνον ἐν τῇ ἑαυτῶν χώρᾳ, ἢ ὁποία ἦτο ἐν τῇ πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατία.—*esse sollicitatos*=ὅτι μνηθέντες τὴν συνωμοσίαν (παρ) ἐκινήθησαν εἰς συμμετοχὴν αὐτῆς *eodemque itinere*=καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πορείᾳ τῆς οὐκάδε ἐπιστροφῆς των. Οἱ πρέσβεις τῶν

Ἄλλοβρόγων ἐπιστρέφοντες ἐκ Ῥώμης διὰ τῆς Ἐτρουρίας εἰς τὴν χώραν τῶν ἔλαβον ἐντολὴν παρὰ τῶν συνωμοτῶν, τοῦ Λέντιου καὶ τῶν ἄλλων, νὰ περάσουν καὶ ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κατιλίνα, ὅπερ ἦτο παρὰ τὴν πόλιν *Faesulas* ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Ἐτρουρίᾳ, καὶ νὰ συνεννοηθοῦν καὶ μετ' αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς συνωμοσίας.—*comitem* (*cum*-*eo*), συνοδίτην, συνοδοιπόρον.—*ad Catilinam* . . . *litteras* ἐπιστολάς ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν Κατιλίαν.—*facultatem* εὐκαιρίαν.—*oblatam* (*esse*) τοῦ *offero*.—*ut* . . . *ut tota res* : ἕνεκα τῆς παρεμπεισοῦσης προτάσεως (*quod* . . . *impossibilibus*) ἐπαναλαμβάνεται ὁ (τελικὸς) σύνδεσμος *ut* : ἐξαρτᾶται δὲ ἡ τελικὴ αὕτη πρότασις (*ut* . . . *deprehenderetur*) ἀπὸ τῆς φράσεως *facultatem mihi oblatam* (*esse*).—*amantissimos rei publicae viros* μάλιστα φιλοπόλιδας ἄνδρας· τὸ *rei publicae* γεν. ἀντικειμ.—*ad me* (*vocavi*)=πρὸς ἑμαυτόν, εἰς τὸν οἶκόν μου (ἐκάλεσα).—*quid* . . . *placeret* πлагία ἐρώτησις ἀπὸ τοῦ *ostendi* ἐξαρτωμένη.—*illi autem* δηλ. ὁ *L. Flaccus* καὶ ὁ *C. Pomptinus*.—*qui* . . . *sentirent* : ἐπειδὴ ἡ πρότασις εἶναι ἀναφορικὴ αἰτιολογικῇ, (*qui*=*cum* *ii* ἐπειδὴ οὗτοι), τίθεται ἐν αὐτῇ ὑποτακτικῇ.—*negotium* τὸ ἔργον νὰ συλλάβουν τοὺς πρέσβεις τῶν Ἄλλοβρόγων καὶ τὸν Τίτον Οὐολτούρκιον μὲ τὰ πρὸς τὸν Κατιλίαν καὶ τὰς πόλεις τῶν Ἄλλοβρόγων γράμματα τῶν συνωμοτῶν.—*pontem Mulvium* ἡ γέφυρα αὕτη ἦτο ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως πρὸς τὸ βορειότατον τῆς πόλεως μέρος. Διὰ τῆς γέφυρας ταύτης θὰ διήρχετο ἡ συνοδία τῶν Ἄλλοβρόγων, ἐὰν ἐβράδιζον τὴν ὁδὸν *viam Flaminiam*, ἡ ὁποία μετὰ τὴν γέφυραν Μουλβίαν διεσχίζετο εἰς τὴν ἰδίως *viam Flaminiam* καὶ εἰς τὴν *viam Cassiam*, δι' ἧς θὰ ἤρχοντο εἰς τὴν Ἐτρουρίαν (*Faesulas*).—*villis* : *villas* οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεον τὰς ἔξω τῆς πόλεως ἐν ταῖς ἰδιοκτησίαις εὐπόρων πολιτῶν κατασκευαζομένας οἰκίας, τῶν ὁποῖαν μέρος μὲν ἐχρησίμευεν εἰς κατοικίαν τῶν καλλιεργούντων τοὺς ἀγροὺς ἀνδρῶν (*villa rustica*) μέρος δὲ εἰς ἀποθήκευσιν τῶν καρπῶν (*villa fructuaria*)· τοιαύτας δὲ *villas* ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ. Ἐνίοτε κατασκευάζετο καὶ ἰδιαίτερον μέρος πολυτελέστερον, ὅπερ ἐχρησίμευεν εἰς ὀλιγόμηνον κατοικίαν τοῦ ἰδιοκτῆτου (*villa urbana*). Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ *villae urbanae* (ἐπαύλεις) ἀποκλειστικῶς εἰς θερινὴν διαμονὴν εὐπόρων Ῥωμαίων πολιτῶν, ὁποῖαι καὶ αἱ σημεριναὶ κατ' ἐκείνας ὀνομασθεῖσαι *villae*.—*bipertito fuerunt* ἐδιχάσθησαν, εἰς δύο διη-

ρέθησαν.—eodem=in eundem locum δηλ. ad pontem Mulvium
 in proximis villis.—et ipsi (L. Flaccus et C. Pomptinus). . . et
 ego . . . ἀντιδιαστολή.—cuiusquam γεν. ὑποκειμ. εἰς τὸ suspicio-
 ne=χωρίς κανείς νὰ ὑποπτεύσῃ.—ex praefectura Reatina ἐκ τῆς
 πόλεως τοῦ Ρεάτου: τὸ Reate Ρεάτον ἦτο πόλις Σαβινική, ἀπὸ τοῦ
 τέλους τοῦ τρίτου Σαμνιτικοῦ πολέμου (290 π. X.) ὑπειτάχθη ὑπὸ
 τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐγένετο praefectura, τ. ἔ. πόλις εἰς τὴν ὁποίαν
 ἐστέλλετο ἐκ Ῥώμης praefectus iure dicundo, δηλ. ἄρχων δικαιο-
 δότης, διότι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης δὲν ἦσαν τέλειοι πολί-
 ται, ἀλλὰ cives sine suffragio* ἄρχοντα δικαιοδότην ἐπομένως δὲν
 ἠδύναντο αὐτοὶ νὰ ἐκλέξουν. Ὁ Κικέρων ἦτο patronus τῶν Ῥεα-
 τίνων καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ προτίμησις αὐτῶν εἰς μίαν τοιαύ-
 την σοβαρὰν ἀποστολήν.—quorum opera utor (ὧν τὴν ἐργα-
 σίαν εἶτε ὑπηρεσίαν μεταχειρίζομαι) τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομαι.—
 6 Interim ἐν τῷ μεταξύ, καθ' ὃν χρόνον αὐτοὶ ἐφύλαττον παρὰ τὴν
 Μουλβίαν γέφυραν.—tertia fere vigilia exacta=ὄτε σχεδὸν
 εἶχε τελειώσει ἡ τρίτη νυκτοφρουρά. Οἱ Ῥωμαῖοι διήρουν τὴν φρου-
 ρὰν τῆς νυκτὸς εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη (prima vigilia, secunda vi-
 gilia, tertia vigilia, quarta vigilia), ὥστε ἕκαστος φρουρός, κάθε
νούμερο ἢ **βάρδια** ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἐφύλαττε κατὰ μέσον
 ὄρον 3 ὥρας· λοιπὸν τὸ tertia fere vigilia exacta ἀντιστοιχεῖ πρί-
 που πρὸς τὴν τρίτην παρ' ἡμῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν.—pontem
 [Mulvium]: ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἐλέχθη ὅτι οἱ περὶ τὸν Φλάκκον καὶ
 Πομπτῖνον κατέλαβον pontem Mulvium, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπα-
 ναληφθῇ ἐνταῦθα τὸ Mulvium, ἀρκεῖ μόνον τὸ pontem· διὰ τοῦτο
 ἐρμηνευταί τινες ἐγκλείουν ἐν ἀγκύλαις τὴν λέξιν.—[magno comi-
 tatu]: καὶ οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ ὁ Volturcius εἶχον
 βεβαίως ἀκολούθους τινάς, ἀλλ' ὄχι πολλούς, ὥστε νὰ λέγεται magno
 comitatu· οὐδὲ εἶναι φανερὸς ἐνταῦθα λόγος τις, ὥστε νὰ λεχθῇ
 πανηγυρικώτερον ἢ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς τὸ magno comitatu. Διὰ
 τοῦτο κρίνομεν τὰς λέξεις μεταγενέστερον παρέβλημα.—pontem...
 ingredi νὰ εἰσβαίνουν εἰς τὴν γέφυραν, νὰ πατοῦν ἐπὶ τῆς γεφύρας.
 —unaque Volturcius μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ Οὐολτούρκιος.—in eos
 ἐπ' αὐτούς, κατ' αὐτῶν.—educuntur . . . gladii σύρονται ξίφη· συνη-
 θέστερον λέγεται (de)stringere gladios=σύρειν τὰ ξίφη, ξιφουλκεῖν.
 —praetoribus... solis ὅτι ἡ ἐνέδρα ἐκείνη ἦτο κατὰ τῶν Ἀλλο-

βρόγων καὶ τοῦ Οὐόλτουρκίου, ἐγνώριζον μόνον οἱ πραιτώρες οὐδεὶς ἄλλος, οὐδὲ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, οἱ ὅποιοι τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἶχον ἐπικοινωνήσει κρυφίως μὲ τὸν Κικέρωνα, καὶ εἶχον ἀναγγεῖλει εἰς αὐτόν, ὅτι ἔμελλον νὰ ἀναχωρήσουν μετὰ τοῦ Οὐόλτουρκίου διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κατιλίνα. Ταχέως ὁμως οἱ Ἀλλόβρογες ἐνόησαν ὅτι οἱ κατ' αὐτῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπιτεθέντες ἦσαν ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος τεταγμένοι καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς πραιτώρας ἀμελλητί (sine mora, Sall. Cat 45).—*interventu Pompei atque Flacci* πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐκ συνθήματος δοθέντος ὑπὸ τῶν πραιτῶρων ἐκ τῆς ἐνέδρας, ἐξώρμησαν πρῶτοι, ὡς εἰκός, οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἄνδρες καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν πρέσβεων· ἔως δὲ νὰ φθάσουν οἱ πραιτώρες, εἶχον λάβει ἑκατέρωθεν στάσιν ἐχθρικήν, οἱ μὲν ἐπιτιθέμενοι, οἱ δὲ ἀμυνόμενοι· τοῦτο δὲ ἐννοεῖται διὰ τῶν ἐπομένων λέξεων (*pugna*) quae erat commissa.—*in eo comitatu=in eorum comitatu*, ἐν τῇ συνοδίᾳ αὐτῶν, δηλαδὴ ὅσα γράμματα, ἐπιστολάς τῶν συνωμοτῶν εἶχον οὗτοι εἴτε πρὸς τὸν Κατιλίαν εἴτε πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἀλλοβρόγων (Sall. Cat. 44).—*integris signis* (ἀφαιρετ. ἀπόλυτος) ἀθίκτων (ἀπαραβιάστων) ὄντων τῶν σημείων (τῶν σφραγίδων). Ἀπὸ τὸν Σαλλούστιον (Cat. 44) μανθάνομεν ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων κατὰ (μυστικήν) συμβουλήν τοῦ Κικέρωνος (*ex praecepto Ciceronis*) ἐζήτησαν παρὰ τῶν συνωμοτῶν *iusiurandum, quod signatum* (=ἐσφραγισμένον) *ad cives suos* *perferrent*, διότι ἄλλως δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ τοὺς πείσουν νὰ συμμετάσχουν τῆς συνωμοσίας.—*ipsi . . . deducuntur* αὐτοὶ (οἱ πρέσβεις καὶ ὁ Οὐόλτουρκίος) ἀπάγονται, ἀντιδιαστολή πρὸς τὸ προηγούμενον *litterae* (*traduntur*)· παρατηρητέον τὸ ὁμοιοτέλεστον τῶν δύο κώλων *traduntur - deducuntur*.—*cum iam dilucesceret* ὅτε πλέον ἤρχισε νὰ διαφέγγῃ ἡ ἡμέρα, νὰ ὑποφώσκη, περὶ τὰ ἐξημερώματα· *probl. diluculum* τὸ λυκαυγές.—*horum omnium scelerum* γεν. ἀντικειμ. εἰς τὸ *machintorem*.—*Cimbrum Gabinium* εἰς ἐκ τῶν συνωμοτῶν τοῦ Κατιλίνα· τὸ πλήρες ὄνομά του παρὰ Σαλλουστίῳ (17,4) εἶναι *P. Gabinius Capito*· ἐδῶ βλέπομεν ὅτι ἔχει ἀντὶ τοῦ *Capito* τὸ ἐπώνυμον (*cognomen*) *Cimbrus*, ὅπερ μάλιστα κανονικῶς ἔπρεπε νὰ τεθῇ μετὰ τὸ *Gabinium*· διότι ἡ σειρὰ τῶν ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων ἦτο *προωνύμιον* (*praenomen*), ὄνομα (*nomen gentile* ἢ *gentilicium*) καὶ ἐπωνύμιον (*cognomen*). Ὅτε γράφονται καὶ τὰ τρία

ὀνόματα ἢ καὶ μόνον τὰ δύο πρῶτα, τὸ προωνύμιον γράφεται πάν-
 τοτε συντεταμημένον (Πλούτ. αἴτ. ῥωμ. 103 : τὰ δὲ πρῶτα τῶν ὀνο-
 μάτων οὐχ ὀλογραφοῦσιν, ἀλλ' ἢ δι' ἐνὸς γράμματος... ἢ διὰ
 δυεῖν... ἢ διὰ τριῶν (γράφουσι)...).—ad me πρὸς ἑμαυτόν, εἰς τὸν
 οἶκόν μου.—nihil-dum οὐδέν πω, οὐδέν ἀκόμη.—credo, quod...
 praeter consuetudinem vigila(ve)rat : ταῦτα λέγονται μετὰ πικρᾶς
 εἰρωνείας καὶ μετὰ ὑπαινιγμοῦ πρὸς τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντλου (ιδεῖ
 § 16 τοῦ λόγου τούτου καὶ τὴν ἐκεῖ σημειώσιν). Τὸ credo συνηθέ-
 στατα μεταχειρίζεται ὁ Κικέρων ἐν ταῖς εἰρωνείαις· ἐπίσης καὶ τὸ ut
 oripor, καὶ nisi fallor.—in litteris dandis παθητικὴ σύνταξις (γε-
 ρουνδιακὴ ἔλξις) ἀντί : (in dando litteras) ὅπερ οὐδέποτε λέγεται.
 7—Cum ἐναντιωματικόν, ἐν ᾧ.—summis et clarrisimis... viris
 δοτικὴ ἀνήκουσα εἰς τὸ κατωτέρω placeret.—qui (viri) audita re
 conuenerant οἱ ὅποιοι (ἄνδρες) ἀκούσαντες τὸ γεγονός (τὸ παρὰ
 τὴν γέφυραν Μουλβίαν) εἶχον συρρεύσει—frequentes συχνοί, πάνυ
 πολλοί, permulti.—ad ne εἰς τὸν ἑμὸν οἶκον.—prius aperiri
 quam deferri : δὲν εἶναι χρονικὸς σύνδεσμος ἐνταῦθα τὸ prius-quam
 (διότι τότε ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ ὀριστικὴ ἢ ὑποτακτικὴ ἔγκλισις),
 ἀλλὰ ἑκατέρω λέξις διασφίζει τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς, prius=πρό-
 τερον, quam=ἢ.—prius aperiri ἐγίνετο συζήτησις, ἂν ἔπρεπε τὰ
 κατασχεθέντα γράμματα νὰ κομισθῶν εἰς τὴν σύγκλητον, ὡς εἶχον,
 ἐσφραγισμένα, ἢ νὰ ἀνοιχθῶν πρότερον ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος· καὶ οἱ
 μὲν ἄλλοι ἐφρόνουν (placeret), ὅτι ἔπρεπε πρότερον νὰ ἀνοιχθῶν
 ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, πρὶν νὰ κομισθῶν εἰς τὴν σύγκλητον, πρὸς
 τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐνόμιζον ὅτι ἴσως δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ
 καὶ λόγος, ἂν αἱ ἐπιστολαὶ δὲν περιεῖχόν τι ἀποκαλυπτικόν διὰ
 τὴν συνωμοσίαν (si nihil esset inventum)· ὁ Κικέρων ὁμως
 ἀντέτεινε εἰς τὴν γνώμην ταύτην καὶ αἱ ἐπιστολαὶ ἐκομί-
 σθησαν ἐσφραγισμέναι (integris signis § 6) πρὸς τὴν σύγκλη-
 τον.—si nihil esset inventum ἐτέθη ὑπερσυν. τῆς ὑποτακτ.,
 διότι ὁ λόγος εἶναι πλάγιος καὶ ἐξαρτᾶται ἐξ ἱστορικοῦ χρόνου
 (placeret, ὁ εὐθὺς λόγος ἦτο : nihil erit inventum (τετελ. μέλ.)
 =ἐὰν μὴ εὐρεθῇ τίποτε.—temere ἄνευ εὐλόγου αἰτίας, γιὰ ψύλλου
 πήδημα —tumultus ἀναστάσις, θόρυβος.—negavi me esse factu-
 rum ἑλλ. οὐκ ἔφην ταῦτα ποιῆσειν, δηλαδή ἡ ἄρνησις ἐν ᾧ κυ-
 ρίως ἀνῆκει εἰς τὸ ἀπαρέμφατον, προληπτικῶς τίθεται πρὸ τοῦ

(λεκτικῶ ἢ δοξαστικῶ) ῥήματος, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται τὸ ἀπαρέμφατον, πρβλ. κατωτέρω: non arbitrabar . . . esse pertimescendam = arbitrabar non esse pertimescendam. — ut . . . non . . . deferrem ὥστε νὰ μὴ κομίσω. — de (periculo publico) προκειμένου περὶ . . . — consilium publicum κοινὸν συνέδριον, ἢ σύγκλητος. — rem integram τὸ πρᾶγμα ἄθικτον, ἀκήρατον ἀπαραβίαστα τὰ γράμματα. — si ea . . . : τὸ si πολλάκις εἶναι ἀντὶ τοῦ etsi ἢ etiamsi = εἰ καί· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ κατοίῳν ἐπακολουθοῦση κυρία προτάσει — ἀποδόσει τίθεται συνήθως τὸ tamen. — ea, quae erat ad me delata δηλ. αἱ litterae, quae erant in comitatu Allobrogum, τὰ ἐσφραγισμένα γράμματα. Ἐγώ, λέγει ὁ Κικέρων, καὶ ἄνευ τῶν κατασχεθέντων ἐκεῖνων γραμμάτων δὲν ἐθεώρουν ὑπερβολικὴν οὐδεμίαν περὶ τῆς πολιτείας φροντίδα, ἐφ' ὅσον τηλικούτος κατ' αὐτῆς ἀπὸ μέρους τῶν συνωμοτῶν κίνδυνος ἐπεκρέματο. — non arbitrabar . . . esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam: Ἡ ἔννοια εἶναι: πιθανὸν οἱ ἄλλοι νὰ εὗρισκον ὑπερβολικὸν τὸν φόβον μου καὶ νὰ με κατηγοροῦν διὰ τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἐλάμβανα· ἀλλὰ ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φοβῶμαι αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, ἀφοῦ ἐπρόκειτο διὰ τῶν μέτρων μου νὰ προλάβω μεγάλους κινδύνους ἀπειλοῦντας τὴν πατρίδα. — nimiam diligentiam λέγεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω temere. — senatum . . . coëgi (διὸ) συνεκάλεσα τὴν σύγκλητον. — frequentem προληπτικὸν κατηγορούμενον εἰς τὸ senatum = πλήθουσαν (ἐν ἀπαρτίᾳ οὖσαν) τὴν σύγκλητον. Ἡ σύγκλητος ἦτο ἐν ἀπαρτίᾳ, ἂν παρῆσαν τοῦλάχιστον διακόσιοι συγκλητικοί· οἱ πάντες συγκλητικοὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Κικέρωνος ἦσαν περὶ τοὺς ἑξακοσίους. — interea ἐν τῷ μεταξύ, ἕως νὰ συνέλθῃ ἡ σύγκλητος. Ἡ σύγκλητος κανονικῶς συνήχετο καὶ ἐσυεδρίαζεν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ (in curia Hostilia), ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, μάλιστα ναοῖς (in templis). Τότε συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος in aedem Concordiae (Sall. Cat. 45). — admonitu Allobrogum καθ' ὑπόδειξιν τῶν Ἀλλοβρόγων πρέσβεων. — qui . . . efferret = ut is . . . efferret ὅστις νὰ . . . (ἀναφορικὴ τελικὴ πρότασις) — ex aedibus Cathegi ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κεθίγγου· aedes (ἐν.) ὁ ναός, aedes (πληθ.) ὁ οἶκος, ἡ οἰκία. — si quid telorum esset ἂν ἦσαν τίποτε ὅπλα· quid telorum: ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ συντάσῃ οὐδέτερα ἐπιθέτων ἢ ἀντωνυμιῶν μετὰ γενικῆς (ἐνικῶ ἢ πληθυντικῶ) ἢ ὁποῖα ὄχι ὀρθῶς πάν-

τοτε λέγεται *δαιρευτική*, ὡς καὶ τὸ παρὸν χωρίον σαφῶς δεικνύει· πρέπει νὰ λέγεται γενική τοῦ εἴδους ἢ περιεχομένου (*genetivus generis*). Ὅμοιοι εἶναι καὶ αἱ ὀλίγον κατωτέρω ἐκ τοῦ *numerus* ἔξαρτώμεναι γενικαὶ *sicarum et gladiozum*.—*efferet* νὰ φέρῃ ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἐκρύπτοντο ἔξω εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τὸ κοινὸν καθόλου.—*ex quibus* δηλ. *aedibus*. Ὡς καὶ ὁ Πλούταρχος (βίω Κικέρωνος κεφ. 19) ἀναφέρει, εὐρέθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κεθῆγου πολλὰ βέλη καὶ ὄπλα, πλεῖστα δὲ ξίφη καὶ μάχαιραι νεόθηκτοι ἅπασαι.—*sicarum-gladiozum* αἱ μὲν *sicae* (μάχαιραι) ἦσαν βραχεῖαι καὶ μονόστομοι, ἐπικαμπεῖς, οἱ δὲ *gladii* (ξίφη) ἦσαν ἀμφίστομοι εὐθεῖς καὶ μακρότεροι τῶν μαχαιρῶν.

§ § 8—13 (μέρος)

Introduxi (ἐνν. *in senatum*)=*introducī iussi*, εἰσήγαγον, διέταξα νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν σύγκλητον.—*sine Gallis*=*sine legatis Allobrogum*. Οἱ Ἀλλόβρογες ἀπετέλουν μέρος τῆς Γαλατίας καὶ ἠδύναντο νὰ ὀνομασθοῦν μὲ τὸ γενικώτερον ὄνομα *Galli*.—*fidem publicam* . . . *dedi* τοῦ ἔδωκα πίστιν δημοσίαν, ἀσφάλειαν, δηλ. τὸν διαβεβαίωσα ἔξ ὀνόματος τῆς πολιτείας, ὅτι δὲν θὰ πάθῃ τίποτε, ἂν ὀμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην μόνῃ ἢ σύγκλητος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παρέχῃ, δι' ὃ καὶ ὁ Κικέρων λέγει ὅτι ἐποίησε τοῦτο *iussu senatus*.—*a P. Lentulo se habere* . . . ἐντεῦθεν ἄρχεται πλάγιος λόγος ἔξαρτώμενος ἐκ τοῦ *dixit*.—*ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem* . . . *accederet* ἀμφοτέραι αἱ τελικαὶ αὗται προτάσεις ἀσύνδετοι πρὸς ἀλλήλας, ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ προηγουμένου *mandata et litteras* λέγομεν καὶ ἡμεῖς σήμερον: ἔχω ἐντολήν, γράμμα ἀπὸ τὸν πατέρα σου, (ἴ)νά σου δώσω χρήματα.—*ut servorum praesidio uteretur*=ἵνα μεταχειρισθῇ δούλων ἐπικουρίαν, ἵνα προσλάβῃ δούλους ἐπικούρους. Οἱ δούλοι (αἰχμάλωτοι, ἀργυρώνητοι) πολλάκις ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ στασιαστῶν ἢ ἐπαναστατῶν (ἐν Σικελίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 140—132 καὶ 103—100 καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάκου ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 73—71). Ὁ Κατιλίνας ὅμως εἴτε διότι εἶχεν ἐπαρκῆ ὄπλα (Σαλλ. *Cat.* 56, 3), εἴτε δι' ἄλλον λόγον δὲν ἔστεργε νὰ προσλάβῃ καὶ δούλους ὡς συμμάχους του, καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς τοῦ Λέντλου

συνάγεται, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην ὑπὸ τοῦ Σαλλουστίου. ἔ. ἀ. μαρ-
 τυρεῖται. Ἐν τούτοις ὁ Δίων ὁ Κάσιος (37, 33) λέγει ὅτι ὁ Κατιλί-
 νας καὶ τοὺς προσυνειλεγμένους ὑπὸ τοῦ Μανλίου συνενκρότει κἄν
 τούτῳ καὶ ἄλλους τινὰς πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐλευθέρων, ἔπειτα
 δὲ καὶ ἐκ τῶν δούλων προσεποιεῖτο. — ad urbem δηλ. τὴν Ῥώμην.
 Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις urbs=ἡ Ῥώμη κατ' ἐξοχὴν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς
 ἀρχαίοις Ἀττικοῖς ἄστυ=αἱ Ἀθῆναι, παρὰ τοῖς Ἑλλησι πόλις=ἡ
 Κωνσταντινούπολις.—id autem eo consilio ἔνν. ἐκ τῶν ἀνωτέρω
 mandata habere τὸ ἀπαρέμφατον mandari, ὅπερ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ
 dixit, ὡς καὶ τὸ ἀνωτέρω habere.—cum . . . incendissent, caedem-
 que . . . fecissent=ἀφοῦ θὰ εἶχον ἐμπρήσει καὶ σφαγὴν . . . κάμει.—
 ex omnibus partibus . . . τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν
 τῆς συνωμοσίας εἶχεν ὀρισθῆναι νὰ τεθῆ πῦρ, ἦσαν κατὰ μὲν τὸν Σαλ-
 λούστιον (Cat. 43) καὶ τὸν Ἀππιανὸν (Ἐμφυλ. Β, 3) δώδεκα. κατὰ
 δὲ τὸν Πλούταρχον (β. Κικερ. 18), πάνυ ἀπιθάνως, ἑκατόν. Ὁ ἐμ-
 πρησμός τῆς πόλεως εἶχεν ἀνατεθῆναι εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς
 συνωμοσίας Statilium καὶ Gabinium, ἔχοντας ὑπὸ τὰς διαταγὰς
 τῶν πολλοῦς ἄλλους (Σαλλ. Cat. 43,2).—quem ad modum descri-
 ptum distributumque erat ἡ ἀναφορικὴ αὐτῆ πρότασις πρέπει νὰ
 θεωρηθῆναι ὡς παρένθεσις, παρεμβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος αὐτοῦ,
 εἰς τὸν λόγον τοῦ Οὐολτουρκίου διότι, ἂν ἀπετέλει μέρος τοῦ λόγου
 τοῦ Οὐολτουρκίου, ἔπρεπε νὰ ἐξενεχθῆ κατ' ὑποτακτικὴν.—discri-
 ptum distributumque erat ἔνν. a principibus coniurationis (Len-
 tulo, Cethego; etc.) caedem infinitam οὐ μόνον τοὺς συγκλητι-
 κοὺς ὄλους εἶχον σχεδιάσει νὰ φονεύσουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων
 πολιτῶν ὅσους ἠθέλον δυνηθῆναι.—praesto esset ille: τὸ praesto
 (ἀρχαιότερον praestu ἐκ τοῦ prae-situ) εἶναι ἐπίρρημα (ἀρχαία
 ὀργανικὴ πτώσις) ἢ φράσις praesto sum alicui σημαίνει εἶμαι εἰς
 τινα παρών, πρόχειρος ἢ πρόθυμος, εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν τινος,
 εἶμαι ἔτοιμος νὰ ὑπηρετήσω τινά.—qui . . . exciperet et . . . con-
 iungeret ἀναφορ. τελ. πρότασις=ὅστις νὰ . . . —urbanis ducibus
 =ducibus (coniurationis) qui in urbe essent (Lentulo, Cethego,
 Statilio, Gabinio, etc.).—Introducti εἰσαχθέντες εἰς τὴν σύγκλη-
 τον (in senatum).—ius iurandum sibi . . . πάλιν πλάγιος λόγος,
 ἀπὸ τοῦ κατωτέρω dixerunt ἐξαρτώμενος καὶ διήκων μέχρι τέλους
 τοῦ τετάρτου κεφαλαίου (id longum videretur), ἐπειδὴ δὲ εἶναι

μακρός, ἐπαναλαμβάνεται τὸ dixerunt (ἐν § 10).—ius iurandum et litteras . . . data esse ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ, ἐπὶ πολλῶν ἀψύχων ὑποκειμένων τὸ κατηγορούμενον τίθεται κατ' οὐδέτερον πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ.—ab his δηλ. a Lentulo, Cethego et Statilio.—esse praescriptum ὅτι παρηγγέλθη, ἐπετάχθη.—mitterent ὑποκ. Galli, Allobroges.—pedestres sibi copias non defuturas (esse): τὸ sibi ἐνταῦθα=τοῖς συνωμόταις (Κατιλίνα, Λέντιω καὶ λοιποῖς). Ἐν τοῖς προηγουμένοις καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις (ἐντὸς τοῦ πλαγίου τούτου λόγου) τὸ sibi=Gallis.—ex fatis Sibyllinis τὰ Sibyllina fata περιείχοντο εἰς τοὺς Sibyllinos libros, οἱ ὅποιοι libri ἠγοράσθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου παρὰ τῆς Κυμαίας προφήτιδος Σιβύλλης, καὶ ἐφυλάσσοντο ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς καὶ δὲν ἠνοίγοντο παρὰ μόνον κατ' ἐντολήν τῆς συγκλήτου. Πλὴν ὅμως τῶν ἐπισήμων ἐκείνων βιβλίων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι συλλογαὶ Σιβυλλείων χρησμῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν κατεχόμεναι καὶ τηρούμεναι· ἐκ τριούτων δὲ *ιδιωτικῶν* συλλογῶν ἦντιναι ὅσα περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν ὁ Λέντιος.—haruspicum responsa (=οἱ τῶν ἱεροσκοπῶν, μάντεων, ἀποκρίσεις) διακριτέον: haruspices (ἐνικός haruspex) κυρίως οἱ ἐκ τῶν σπλάγχων τῶν θυμάτων μαντευόμενοι, οἱ *ἱεροσκοποί*, augures δὲ ἢ καὶ auspices κυρίως οἱ ἐκ τῆς πτήσεως ἢ τῆς φωνῆς τῶν ὀρνέων μαντευόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἔξ ἄλλων σημείων (ἀστραπῆς κ. ἄ.), οἱ *οἰωνοσκοποί*.—se δηλ. Lentulum illum tertium Cornelium... ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Λέντιου εἰκάζεται ὅτι ἐν τοῖς Σιβυλλεῖσι βιβλίῳ ἐγένετο λόγος περὶ τριῶν Κορνηλίων, ὅτι θὰ καταλάβωσι τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς Ῥώμης. Ἀφ' οὗ δὲ δύο ἤδη Κορνηλίοι εἶχον καταλάβει τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Κίννας (87-86) καὶ ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας (81-79), ὁ Λέντιος, ὡς *Κορνήλιος* καὶ αὐτὸς (P. Cornelius Lentulus Sura) ἔβεβαίον ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τρίτος Κορνήλιος, ὅστις θὰ καταλάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν.—esset necesse=fatum foret (Σαλλ. Cat. 47,2), πεπωμένον εἶη.—eundemque καὶ ὅτι ὁ ἴδιος (ὁ Λέντιος).—fatalem πεπωμένον, ὑπὸ τῆς μοίρας ὄρισμένον.—hunc annum τὸ 63 π. X.—huius urbis τῆς Ῥώμης.—imperii δηλ. Romani.—annus decimus post virginum (Vestalium) absolutionem (=τὸ *δέκατον ἔτος ἀπὸ τῆς τῶν (Ἑστιάδων) παρθένων ἀφέσεως*) οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ τῆς ἀνάγνου πράξεως τῶν Ἑστιάδων παρθένων, ἢν

ὕπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ Λέντλος καὶ δι' ἣν πρᾶξιν ἐχρειάσθησαν φαίνεται θυσίαι μεγάλαι, ἵνα αὕτη συγχωρηθῆ ὑπὸ τῶν θεῶν.— post Capitoli incensionem (annus) vicissimus τῷ 83 π. Χ. ἔτει Λευκίου Κορηηλίου Σκιπίωνος τοῦ Ἀσιατικοῦ καὶ Γαίου Ἰουνίου Νορβανοῦ τοῦ Βολβοῦ (Bulbus) ὑπατευόντων, ἐξεργάγη ἐξ ἀγνώστου αἰτίας πυρκαϊὰ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐθεωρήθη τοῦτο μετ' ἄλλων τινῶν σημείων λίαν ἀπαίσιον διὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ πράγματα (Ἀππιαν. Ἐμφ. I. 83).—Saturnalibus ἀφαιρ. χρόν. τὰ Saturnalia-Κρόνια 10 ἔτελοῦντο ἐν Ῥώμῃ τῇ 17 Δεκεμβρίου (a. d. XVI Kal. Januarias). —placeret ἔδοκει, ἐφαίνετο καλόν.—nimium longum **ἄγαν**, πάρα πολὺ μακρὸν (τὸ διάστημα)· ὁ Κέθηγος λοιπὸν ἤθελε ταχέως νὰ ἐνεργήσῃ τὴν σφαγὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως, ὁ Λέντλος ὁμῶς καὶ οἱ ἄλλοι ἐφρόνουν ὅτι ἡ ἡμέρα τῶν Κρονίων ἦτο καταλληλοτέρα, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν παρείχετο μεγάλη ἐλευθερία τοῖς δούλοις, αἱ οἰκίαι τῶν πλουσίων ἦσαν ἀνοικταὶ καὶ θὰ ἠδύνατο εὐκολώτερον οἱ συνωμόται νὰ ὑπεισέλθωσιν εἰς αὐτάς καὶ νὰ φονεύσωσιν οὓς ἤθελον.—Ac ne longum sit: σημειωτέα ἡ χρῆσις τῆς αὐτῆς λέξεως, longum, ὑπὸ τοῦ Κεθῆγου (Cethego nimium id longum videretur) καὶ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (ne longum sit), ὅστις βεβαίως ἠθέλησε νὰ παίξῃ ἐπαναλαμβάνων τὴν αὐτὴν λέξιν. Ἡ πρότασις ne longum sit ἐξαρθαταὶ ἀπὸ τινος ἐννοουμένου λεκτικοῦ ῥήματος (dico)· ἀπὸ τούτου τοῦ ῥήματος, ἂν ἐτίθετο, θὰ ἐξηρτάτο ὁ λόγος tabellas proferri iussimus... καὶ θὰ ἐγίνετο: (dico) nos tabellas proferri iussisse, quae... dicerendur datae· ἐπειδὴ ὁμῶς παρελείφθη τὸ dico, ὁ λόγος ἔμεινεν ἀνεξάρτητος.—tabellæ ἦσαν ξύλινοι μικροὶ πίνακες ἐφαρμοζόμενοι ἀνὰ δύο, μετὰ γεγλυμμένον τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους (πολὺ ὁμοιάζοντες πρὸς τὸ κυτίον τοῦ σημερινοῦ παιγνιδίου **ταβλίου**), ὅπερ τὸ ἐσωτερικὸν μέρος ἐπληροῦτο δι' ἀναελευμένον κηροῦ. Ἐπὶ τοῦ κηροῦ τούτου, ἀφ' οὗ ἀφῆνετο καὶ ἐπήγγυτο, ἔγραφον δι' ὀξέος ὄργανου, τῆς γραφίδος, λατ. stilus, ἡ ὁποία γραφίς εἶχε τὸ ὀπισθεν μέρος πεπλατυσμένον, ὁμοιον πρὸς τὴν οὐρὰν τοῦ κοχλιαρίου, ἵνα δι' αὐτοῦ ὁ γράφων ἰσοπεδώνη καὶ ἐξαλείφῃ τὰ τυχόν οὐκ ὀρθῶς γραφόμενα· ὅθεν ἐν τῇ λατινικῇ ἡ φράσις, stilum vertere—τὰ (οὐκ ὀρθῶς) γραφόμενα ἐξαλείφειν. Ὅτε αἱ tabellæ περιεῖχον συμβόλαια ἢ συνθήκας ἢ μυστικὰς ἐπιστολάς, ὡς ἐνταῦθα (§ 9 litteras), ἀφ' οὗ ἐφηροῦζοντο

ἀνὰ δύο, περιεδέοντο καὶ διὰ ταινίας (linum), τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα ἐσφραγίζοντο διὰ κηροῦ, ἀκριβῶς ὅπως σφραγίζομεν ἡμεῖς σήμερον τὰ ταχυδρομικὰ δέματα.—proferri tabellas νὰ κομισθοῦν ἐνώπιόν μας αἱ δέλται, οἱ πίνακες, οἱ περιέχοντες τὰς ἐπιστολάς τῶν συνωμοτῶν πρὸς τὸν Κατιλίαν καὶ τὸ ἔθνος τῶν Ἀλλοβρόγων.—signum (suum) τὴν σφραγιδα τοῦ cognovit=agnovit, ἀνεγνώρισε· ὠμολόγησε ὅτι ἦτο ἰδική του· ἔδειξαν λοιπὸν εἰς πρῶτον τὸν Κέθηγον καὶ εἶτα τὸν Στατίλιον καὶ εἰς τὸν Λέντιον τὰς ἰδίας ἐκάστου tabellas τὰς ὁποίας αὐτοὶ εἶχον παραδώσει εἰς τὸν Οὐολτούρκιον καὶ τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, ἵνα φέρωσι πρὸς τὸν Κατιλίαν καὶ τοὺς Ἀλλόβρογας. Οἱ συνωμοταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνομολογήσωσιν ὅτι ἰδικαί των ἦσαν καὶ αἱ σφραγιδες καὶ αἱ ἐπιστολαί.—incidimus παρακ. τοῦ incido=κόπτω.—ipsius δηλ. Cethegi.—Allobrogum senatui et populo οἱ ἀρχαῖοι ἐσυνήθιζον ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἐπιστολῶν νὰ γράφωσι πρῶτον τὸ ἑαυτῶν ὄνομα, *κατὰ ὀνομαστικὴν*, ἔπειτα ἐκείνου ἢ ἐκείνων πρὸς οὓς ἔγραφον, *κατὰ δοικὴν*, καὶ τελευταῖον τὸ *χαίρειν* (ὑγιαίνειν) οἱ Ἕλληνες, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὸ salutem dicit ἢ καὶ συντετμημένως s. d.—sese... facturum esse... orare... recepissent... πλάγιος λόγος· ὁ Κέθηγος ἔγραφεν εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἀλλόβρογας ἐπιστολήν του ὡς ἐξῆς (εἰς εὐθύην λόγον): ego quae vestris legatis confirmavi, faciam: oro, ut item vos faciatis, quae mihi vestri legati receperunt.—quae sibi legati recepissent ὅσα αὐτῷ (τῷ Κεθῆγγῳ) οἱ πρέσβεις εἶχον ἀναδεχθῆ, ὑποσχεθῆ· τὸ recipio ἐνταῦθα συνώνυμον μὲ τὸ promitto, spondeo, profiteor, polliceor.—ferramenta σιδηρᾶ ἐργαλεῖα, σιδερικά, arma κ. ἄ.—abiectus conscientia ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τεταπεινωμένος, ἀπησβολωμένος· λέγεται καὶ conscientia convictus (Cic. Catil. 2,13), exanimatus (p. Mil. 61), oppressus (in Pis. 39) excitatus κ. ἄ. Τινὲς συνάπτουν, ἦττον ὀρθῶς, τὸ conscientia μὲ τὸ conticuit.—de gladiis ac sicis... respondisset... conticuit: Ὁ Κέθηγος ἐφ' ὅσον μὲν ἐγίνετο λόγος μόνον περὶ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ του ἀνακαλυφθέντων ὅπλων (§ 8), προσεπάθει νὰ δικαιολογηθῆ, ὅτι δῆθεν ἠρέσκετο νὰ κάμνῃ συλλογὴν καλῶν *σιδερικῶν*· ὅτε ὅμως ἀνεγνώσθη ἢ πρὸς τοὺς Ἀλλόβρογας ἐπιστολή του, ἀπεστομώθη καὶ ἐσίγησε.—cognovit et signum (suum) et manum suam· διὰ τοῦ manum suam δηλοῦνται *τὰ γράμματά του*, ἢ ἰδιόχειρος γραφή

του, διὰ τοῦ signum ἢ σφραγίς του (τοῦ Στατιλίου).—recitatae sunt tabellae (Statilii scriptae) in eandem sententiam ἀνεγνώσθησαν αἱ δέλτοι, ἢ ἐπιστολή τοῦ Στατιλίου γραφεῖσα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, (κατωτέρω eadem ratione) ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἡ ἐπιστολή τοῦ Κεθίγγου. —Tum ostendi... ἔπειτα ἔδειξα...—quaesivi ἔνν. ex ἢ ab eo ἠρώτησα αὐτόν. —cognosceretne ἂν ἀνεγνώριζε (πλαγία ἐρώτησις). —adnuī katένευσεν, ἀντίθ. abnuīt ἀνένευσεν.—imago avi tui ἢ σφραγίς τοῦ Λέντλου παρίστανε τὸν πάππον αὐτοῦ, τὸν Πόπλιον Κορνήλιον Λέντλον, ὅστις ἔγινεν ὑπάτος τὸ 162 π.Χ., princeps senatus ἀπὸ τοῦ ἔτους 125 π. Χ., πολέμιος τοῦ Γαίου Γράκχου. Καὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιώνων μία σφραγίς (ἐν δακτυλίῳ) ἔφερον ἐγγεγραμμένην τὴν κεφαλὴν Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ.—unice—μοναδικῶς, ἐξόχως, διαφερόντως. Ὁ Κικέρων τονίζει ἐπίτηδες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ πάππου, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀντιτίθεται τόσον ἡ διαγωγή τοῦ ἐγγόνου.—quae (imago)... etiam muta ἢ ὁποῖα (εἰκὼν) καίπερ ἄφωνος οὔσα... τὸ muta revocare ἀποτελεῖ σχῆμα **δξύμωρον**.

Eadem ratione (ἔνν. scriptae) κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὑπὸ 11 τὸ ἴδιον πνεῦμα (γεγραμμένοι) ἰδὲ ἀνωτέρω § 10 in eandem sententiam. — ad senatum . . . litterae. Ὅταν θέλῃ τις νὰ δηλώσῃ ἀπλῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν πρὸς τινὰ διεύθυνσιν τῆς ἐπιστολῆς, μεταχειρίζεται τὴν πρόθ. ad μετ' αἰτιατικῆς (Ciceronis epistulae ad Atticum, ad Quintum fratrem κλπ. ἑλλ. Ἰσοκράτους ἐπιστολή πρὸς Φίλιππον). Ἐντὸς τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἐγίνετο χρῆσις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τῆς δοτικῆς πτώσεως (Cicero Attico s. d.).—Si quid . . . vellet, feci potestatem (ἔνν. dicendi) τοῦ ἐπέτρεψα (νὰ εἶπῃ), ἂν ἤθελε νὰ εἶπῃ τι περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ἀναφερομένων (de his rebus).—negavit ἠρηγήθη, εἶπεν ὅτι δὲν θέλει νὰ εἶπῃ τίποτε.—post autem aliquanto ὕστερον ὅμως ἀπὸ ὥραν τινὰ (**ἀπὸ κάμποσῃ ὥρᾳ**).—primo quidem . . . post autem συνήθως ὅταν προσηγῆται τὸ quidem μετὰ τινος ἀντωνυμίας (ille) ἐπακολουθεῖ ὁ ἀντιθετικὸς sed ἢ sed tamen ἢ verum tamen, πολὺ σπανίως ἀκολουθεῖ τὸ tamen μόνον, ἀκόμη σπανιώτερον ἀκολουθεῖ μόνον τὸ autem ἢ verum ἢ vero.—indicium εἶναι ἢ τῶν πρέσβεων μήνυσις, καταγγελία, ἢ ὁποῖα χρησιμεύει καὶ ὡς μαρτυρικὴ κατάθεσις. Αὐτοὶ οἱ μάρτυρες μηνυταὶ λέγονται indices.—indicio exposito atque edito

Θ. Κακριδῆ, Κικέρωνος Γ' κατὰ Κατιλίνα. Ἔκδ. πέμπτη.

3

(=τῆς μηνύσεως, τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ γενομένης, ἐκτεθείσης, καὶ πρωτοκολληθείσης). Ὡς ὁ ἴδιος ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ (pro Sulla § 41) λέγει, ἀφοῦ εἰσήγαγεν οὗτος τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων εἰς τὴν σύγκλητον, ὥρισέ τινας ἐκ τῶν συγκλητικῶν, οἱ ὅποιοι νὰ καταγράψωσι τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων καὶ πᾶσαν τὴν γενομένην ἐν τῇ συγκλήτῳ ἐργασίαν (προσαγωγὴν ἐπιστολῶν, ἀνακρίσεις, ὁμολογίας τῶν κατηγορουμένων κλπ.), ἵνα ὑπάρχωσιν ἐπίσημα πάντων πρακτικά, τὰ ὅποια νὰ μὴ δύναται τις βραδύτερον ν' ἀλλοιώσῃ.—Τὸ exponere=ἐκθέτειν, διηγεῖσθαι ἐν λεπτομερείᾳ τὰ καθ' ἕκαστον, edere=καταγράφειν τὰ ἐπιθέμενα ἀναγιγνώσκειν καὶ κυροῦν αὐτὰ δι' ὑπογραφῆς (ἀκόμη καὶ δημοσιεύειν αὐτὰ εἰς γνῶσιν πάντων).—surrexit ἐσηκώθη ἐκ τῆς θέσεώς του, ἐν ἣ ἐκάθητο.—quid sibi esset cum iis . . . τίνα σχέσιν εἶχεν (αὐτὸς) πρὸς ἐκεῖνους; ὥστε νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν οἶκόν του. Ἦλπισεν ὁ Λέντλος διὰ τῆς ἐρωτήσεώς του ταύτης, ἂν ἐλάμβανεν ἀρνητικὴν ἀπόκρισιν (nihil οὐδεμία σχέσις), ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὰ εἶναι ψευδῆ, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν γνωρίζει καὶ τὸς πρέσβεις οὐδ' ἔχει καμμίαν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν. Ὁ πνιγόμενος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται.—Qui (Galli) cum illi (δοτ. πτώσ., Lentulo) . . . respondissent ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι (οἱ Γαλάται) εἰς ἐκεῖνον (τὸν Λέντλον) ἀπεκρίθησαν.—constanterque καὶ θαρραλέως, ἀταρτάως.—per quem διὰ τίνος (μεσάζοντος). Ἦσαν δὲ οὗτοι δύο, ὁ ἀπελεύθερος P. Umbrenus (κατωτέρω § 14) καὶ ὁ ἐκ τῶν συνομωτῶν R. Gabinius (ἀνωτ § 6 καὶ Σαλλ. Cat. 44).—ad eum εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ (τοῦ Λέντλου· πρβλ. ἀνωτ. § 5 ad me).—nihilne secum esset . . . locutus καθαρὰ πлагια ἐρώτησις (ὄχι ῥητορικῆ), ὅπως καὶ ἡ προηγουμένη per quem . . . venissent καὶ ἀνωτέρω quid sibi esset cum iis. Ἐπειδὴ ἐνταῦθα γίνεται ἀνάκρισις, αἱ ἐρωτήσεις εἰ καὶ εἶναι περὶ πραγμάτων γνωστῶν εἰς τὸν ἐρωτῶντα, γίνονται ὡς κύριαι ἐρωτήσεις, διὸ ἐν τῇ ἐξαρτήσῃ ἐκφέρονται καθ' ὑποτακτικὴν (ὄχι κατ' ἀπαρέμφατον, ὡς θὰ ἐξεφέροντο, ἂν ἦσαν ῥητορικαὶ ἐρωτήσεις).—scelere=conscientia sceleris.—demens ἔκφρων, ἔξω τῶν φρενῶν, χάσας τὸν νοῦν του.—quanta conscientiae vis esset ὁ Κικέρων καὶ ἀλλαχοῦ (κατωτέρω § 27 p. Mil. § 61), τονίζει ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ τῆς συνειδήσεως δύναμις, ὥστε αὕτη νὰ μας ἀπασβολώῃ, ἂν εἴμεθα ἔνοχοι, νὰ μας δίδῃ θάρρος, ἂν εἴμεθα ἀθῶοι. Πρβλ. καὶ Quintil. 5, 11, 41 :

Conscientia mille testes, καὶ τὸ γαλλικόν: Conscience vaut en essence—de mille témoins la présence.—Nam cum posset... διότι ἐν ᾧ ἠδύνατο...—praeter opinionem omnium χωρὶς νὰ το περιμένῃ κανένας, ὅλοι δηλ. ἐνομίζομεν ὅτι ὁ Λέντλος θὰ δώσει ἀρνητικὴν ἀπόκρισιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν πρέσβειων.—ingenium ἢ εὐφυΐα ἐτοιμότης πνεύματος (φυσική).—dicendi exercitatio ἢ τοῦ λέγειν ἀσκήσις, ἢ τοῦ λέγειν ἐξ ἀσκήσεως ἀποκτωμένη ἱκανότης.—qua (exercitatione dicendi) δι' ἧς (ἱκανότητος τοῦ λέγειν).—sed etiam... impudentia... improbitasque defecit τὸν Λέντλον διὰ τὴν ἀπροσδόκητον δι' αὐτὸν τόσον φανεράν ἀποκάλυψιν τῆς συνοχῆς του εἰς τὴν συνωμοσίαν ἐγκατέλιπον ὄχι μόνον ἢ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος καὶ ἢ τοῦ λέγειν ἱκανότης, ἀλλὰ καὶ ἢ ἀναίδεια, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντας ὑπερέβαλλε, καὶ ἢ φαυλότης.—iubet (κελεύει) πα-¹²ρακαλεῖ.—atque ibi καὶ ἐκεῖ, καὶ τότε.—sine nomine ἄνευ ὀνόματος, (ἄνευ ὑπογραφῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον)· δεόν πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ γράφων ἐπιστολήν τινα πρὸς ἄλλον ἐδήλου ἀμέσως καὶ τὸ ἰδικόν του ὄνομα καὶ ἐκείνου πρὸς ὃν ἔγραψεν, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς του (π. γ. P. Lentulus Gatilinae salutem dicit.—ex eo quem ad te misi δηλ. ex Volturcio· προσεκτέα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἢ χρῆσις τοῦ παρακειμένου misi ἔπεμψα· ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα ἐνεστῶτα **πέμπω**.—παραβ. Ἰσοκρ. 1, 2 **ἀπέσταλκά σοι τόνδε τὸν λόγον**...—cura, ut vir sis φρόντισε, κοίταξε νὰ φανῆς ἀνὴρ.—quem in locum sis progressus ὡς ποῦ ἔχεις προχωρήσει δηλ. ἔχεις προχωρήσει τόσον, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὴ πλέον ἢ ὑποχώρησις.—vide, ecquid tibi iam sit nesesse ιδέ, τί **πλέον** σοι εἶναι ἀναγκαῖον (νὰ πράξῃς), οὐδὲν ἄλλο σοι ἀπομένει πλέον παρὰ μόνον ν' ἀρχίσῃς τὸν ἀγῶνα.—etiam infimorum ἀκόμη καὶ τῶν κατωτάτων, δηλ. τῶν δούλων, ιδέ ἀνωτέρω σημ. εἰς § 8 ut servorum praesidio uteretur.—primo... coepisset συνήθης ἔλαφρὸς πλεονασμὸς· τὸ primo ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ ἐπόμενον at extremum.—insimulabant κατηγοροῦν, κατεμαρτύρουν αὐτοῦ.—cum illa certissima... tum multo certiora illa... **καὶ** ἐκεῖνα ἀσφαλέστατα... (ἀλλὰ) **καὶ** πολλῶ (ἐκείνων τῶν ἀσφαλεστάτων) ἀσφαλέστερά μοι ἐφάνησαν ἐκεῖνα τὰ ἄλλα—color, oculi, vultus, taciturnitas εἰ καὶ ἤρκουν¹³ τὰ ἐξωτερικὰ ἐκεῖνα ἀναμφισβήτητα argumenta καὶ indicia scele-
ris, ἐν τούτοις ὁ Κικέρων, ἵνα δικαιολογήσῃ ἔτι μᾶλλον τὰ μέτρα,

ἄπερ ἔλαβε κατὰ τῶν συνωμοτῶν, προσθέτει καὶ *ἑσωτερικὰ* τεκμήρια τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν, τ. ἔ. τὰ ἐκ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν μαρτύρια, τὸ ἀλλοιωθὲν χρῶμα τοῦ προσώπου, τοὺς ὀφθαλμούς, ἐν τοῖς ὁποίοις κατοπτρίζεται ἢ τῆς ψυχῆς ταραχὴ, τὴν σιγὴν, ἢ ὅποια εἶναι ἔνδειξις ἀπορίας, ὅτι δὲν δύναται ὁ ἐνοχος ν' ἀρνηθῆ τὰς κατ' αὐτοῦ μαρτυρίας. Διὰ τοῦ *vultus* περιλαμβάνονται ἐν μιᾷ λέξει αἱ ἔννοιαι *color* καὶ *oculi*.—*inter sese adspiciebant* ἀλλήλους ἐκοίταζον, ἀλληλοσκοιτάζοντο.—*ab aliis* δηλ. *a Gallis et Volturcio*.—*indicari* μνηνέσθαι καταγγέλλεσθαι.—*se ipsi... viderentur* ἐφαίνοντο ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς κατεμήνυον.

§§ 13 — 15

Indiciis expositis atque editis ἰδὲ ἄνωτ. σημ. εἰς § 11 *indicio* exposito atque edito.—*de summa re publica* [περὶ τῆς ὑψίστης πολιτείας] περὶ τῆς ὑψίστης σωτηρίας, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς πολιτείας.—*quid fieri placeret* τί ἐδόκει γενέσθαι.—*a principibus senatus* ὑπὸ τῶν πρώτων, τῶν ἐπιφανεστάτων συγκλητικῶν.—*Princeps senatus* κυρίως ἦτο εἷς, ὁ πρῶτος εἰς τὸν συγκλητικὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν ἐγγεγραμμένος, κατὰ κανόνα δὲ ἦτο οὗτος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἂν εἶχον ἤδη ἐκλεχθῆ, *consules designati*, δεύτερος ἦρχετο ὁ ἕτερος ἀναδεδειγμένος ὑπατος καὶ εἴτα οἱ ἐπιφανέστατοι ὑπατευκότες συγκλητικοὶ (*senatores consulares*):—*quas senatus... est secutus*: 'Ἀφ' οὗ ἐλέγοντο ὅλαι αἱ γνώμαι, διετυποῦτο ὕστερον ἢ τῆς ὅλης συγκλήτου γνώμη, τὸ λεγόμενον *senatus consultum* (δόγμα τῆς συγκλήτου), ὅπερ καὶ ἀνεγράφετο ἐν τέλει (*perscribere senatus consultum*).—*sine ulla varietate* ἄνευ οὐδεμιᾶς ποικιλίας, δηλ. ὅλοι εὐρέθησαν σύμφωνοι, εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων συγκλητικῶν προταθείσας *acerrimas ac fortissimas sententias*.—*quoniam nondum est perscriptum* δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναγραφῆ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου, διότι ὁ Κικέρων, διὰ τὰ καθησυχάση τὸ ἀγωνιῶν πλῆθος, ἐξῆλθε τοῦ βουλευτηρίου καὶ ὠμίλησε πρὸς τὸν λαόν, πρὶν τὰ λυθῆ ἢ συνεδρία τῆς συγκλήτου.—*quid senatus censuerit* τί ἢ σύγκλητος ἐδογματίσει.—*gratiae aguntur* χάριτες ὁμολογοῦνται, ἐκφράζονται εὐχαριστίαι.—*verbis amplissimis* διὰ λέξεων ἐπαινετικωτάτων.—*quod... sit liberata*

διότι ἠλευθερώθη ἡ πολιτεία ἀπὸ τῶν μεγίστων κινδύνων διὰ τῆς ἑμῆς
 τολμηρᾶς ἐνεργείας, τῆς συνέσεως καὶ τῆς προνοίας· ἡ αἰτιολογικὴ
 αὕτη πρότασις ἐκφέρεται καθ' ὑποτακτικὴν (sit), διότι ἀπετέλει μέρος
 τῆς γνώμης τῆς συγκλήτου, δι' ἧς ἐξεφράζοντο πρὸς τὸν Κικέρωνα
 εὐχαριστίαι. Ὅμοιως κατωτέρω quod eorum operā . . . usus essem
 καὶ quod eos . . . removisset. — quod eorum operā (ἀντικείμε.) usus
 essem forti fidelique (κατηγορούμ.), διότι τῇ αὐτῶν συνδρομῇ ἐχρη-
 σάμην γενναία καὶ πιστῇ, διότι μοὶ παρέσχον γενναίαν καὶ πιστὴν
 τὴν συνδρομὴν των. Παρατηρητέα ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χρόνου ἐν ταῖς αἰ-
 τιολογικαῖς προτάσεσι quod liberata sit, ἀλλὰ quod . . . usus es-
 sem καὶ quod . . . removisset· ὁ λόγος τῆς ἀλλαγῆς ταύτης εἶναι ὅτι
 ὁ ῥήτωρ τὴν μὲν προᾶξιν liberata sit ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ ὡς **σω-**
ζομένην ἀκόμη ἐν τῷ ἀποτελέσματι αὐτῆς, τὰς δὲ ἄλλας usus es-
 sem καὶ removisset ἀπλῶς ὡς χρονικῶς ἐκείνης προηγηθείσας· ἡ
 ἔξαρτησις τῶν αἰτιολογικῶν προτάσεων ἀπὸ τῶν **ιστορικῶν** ἐνεστώ-
 των aguntur, laudantur, impertitur ἐπέτρηψε τὴν χρῆσιν διαφό-
 ρων χρόνων, διότι ὁ ιστορικὸς ἐνεστὼς λαμβάνεται καὶ ὡς **ἀρκετικὸς**
 καὶ ὡς **ιστορικὸς** χρόνος.—forti fidelique αἱ λέξεις αὗται κανονι-
 κῶς συνάπτονται καὶ ἀλλαχού· ἐπίσης αἱ λέξεις merito ac iure ἢ
 jure ac merito.—viro forti, collegae meo· οὗτος ἦτο ὁ Γάιος Ἀν-
 τώνιος (G. Antonius Hybrida), ὅστις εὗρίσκετο εἰς σχέσεις στενάς
 πρὸς τοὺς συνωμότας καὶ παρείχεν ὑποψίας, ὅτι δὲν θὰ παρείχε τὴν
 συνδρομὴν του εἰς τὸν συνάρχοντά του, τὸν Κικέρωνα. Ἐν τούτοις
 ἔδειξε καλὴν διαγωγὴν οὐ μόνον διακόψας πάντα δεσμόν πρὸς τοὺς
 συνωμότας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Κατιλίνα τὸν παρασκευασθέντα
 στρατὸν ὀδηγήσας. — quod eos . . . removisset διότι παρὰ πάντα
 τὸν πρὸς αὐτοὺς δεσμόν του δὲν κατέστησεν αὐτοὺς κοινωνοὺς
 τῶν κατ' αὐτῶν ληφθειῶν παρὰ τῆς πολιτείας ἀποφάσεων καὶ μέ-
 τρων.—censuerunt ἐνν. οἱ τὴν σύγκλητον ἀποτελοῦντες.—cum se-
 praeturā abdicasset ἀφ' οὗ παρητήθη τῆς στρατηγίας, πρὸ τῆς λή-
 ξεως τοῦ ἔτους. Κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον οὐδεὶς ἀνώτερος ἄρχων
 (ὑπάτος, στρατηγός . . .) ἠδύνατο νὰ καταδιωχθῇ ποινικῶς, ἐφ' ὅσον
 ἔμενεν ἐν τῇ ἀρχῇ· λοιπὸν ἂν τις ἄρχων ἐφωρᾶτο κακουργῶν, ἢ
 ἔπρεπε νὰ περιμείνωσι νὰ τελειώσῃ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς του, ἢ νὰ πα-
 ραιτηθῇ ὁ κακουργήσας καὶ γινόμενος οὕτω ἰδιώτης νὰ καταδιωχθῇ.
 Ὅμοιον πλεονέκτημα ἔχουν παρ' ἡμῶν οἱ βουλευταί, τὴν βουλευτι-

κὴν ἀσυλίαν.—in custodiam ἐνν. liberam ἢ privatam, εἰς αὐστη-
 ρὰν ἐπιτήρησιν, ἰδὲ εἰσαγωγὴν σελ ε΄.—praesentes erant=aderant,
 παρῆσαν· οἱ ἄλλοι, L. Cassius, P. Furius, Q. Annius, P. Umbre-
 nus, προλαβόντες ἔφυγον. Καὶ ὁ M. Caeparius εἶχε φύγει, ἀλλὰ
 συνελήφθη ὀλίγον ὕστερον καὶ ἐτέθη καὶ οὗτος ὑπὸ ἐπιτήρησιν.—in
 L. Cassium, in M. Caeparium κατὰ τοῦ Κασσίου, κατὰ τοῦ Κ...
 —qui sibi deproscerat procurationem incendendae urbis ὅστις
 ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὡς ἰδικόν του ἔργον, εἶχε ζητήσει τὴν φροντίδα τῆς
 πυρπολήσεως τῆς πόλεως, τὴν φροντίδα τοῦ πυρπολῆσαι τὴν πόλιν.
 Ἡ σύνταξις παθητικὴ, γερονδιακὴ ἔλξις, ἀντὶ procurationem incen-
 dendae urbem.—cui (Caepario) ἡ δοτικὴ ἀνήκει εἰς τὸ attributam
 esse, ὄχι εἰς τὸ indicatum erat· ἡ ἐξήγησις: εἰς τὸν ὁποῖον (Καιπά-
 ριον) εἶχε καταγγελθῆ (εἰς τὸν Κικέρωνα) ὅτι ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν
 εἶχε παραχωρηθῆ ἡ Ἀπουλία, ἵνα ἐξεγείρῃ τοὺς ἐκεῖ διαμένοντας
 ποιμένας.—ad sollicitandos pastores ἐπίσης παθητικὴ σύνταξις [ἀντὶ
 ad sollicitandum pastores] πρὸς τὸ κινήσαι εἰς ἐπανάστασιν τοὺς
 ποιμένας.—ex iis colonis, quos... Sulla εἶναι γνωστόν, ἐκ τῆς ῥω-
 μαϊκῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ Σύλλας εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας του,
 τοὺς veteranos, εἶχε παραχωρήσει γαίας εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἰτα-
 λίας· ἐκ τῶν εἰς τὴν πόλιν Φαισόλας (Faesulae) τῆς Τυρρηνίας ἀπο-
 σταλέντων ἦτο καὶ ὁ P. Furius.—in Allobrogum sollicitatione ἐν
 τῇ τῶν Ἀλλοβρόγων ἐξεγέρσει, ἵνα τοὺς Ἀλλόβρογας κινήσῃ ὑπὲρ
 τῆς συνωμοσίας.—libertinus homo ἐκαλεῖτο ὁ ἀνήκων εἰς τὴν τά-
 ξιν τῶν ἀπελευθέρων, ἐκείνων δηλ. τῶν πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἴτε αὐ-
 τοὶ εἴτε οἱ γονεῖς αὐτῶν πρότερον ἦσαν δοῦλοι (servi) καὶ ἀπλευ-
 θερώθησαν ὑπὸ τοῦ πρόφην δεσπότη αὐτῶν. Οἱ libertini δὲν ἦσαν
 τέλειοι πολῖται, ἐπομένως ἀπεκλείοντο κανονικῶς πάσης ἀρχῆς καὶ
 περισφρονοῦντο. Ἡ δὲ λέξις libertus δηλοῖ ὄχι τὸν ἀνήκοντα εἰς
 τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τινος ἀπελευθερωθέντα,
 διὸ λέγεται κανονικῶς μετὰ τῆς γενικῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀπελευ-
 θερώσαντος δεσπότη π. χ. libertus Ciceronis ὁ ἐλευθερωτὸς τοῦ
 Κικέρωνος, ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς τὸν ἐλευθερώσαντα.—Gallos
 15 ἰδὲ ἀνωτ. σημ. εἰς κεφ. 4 § 8 Gallis.—constabat ὡμολογεῖτο—ea
 lenitate senatus est usus, ut... arbitraretur τοιαύτην ἐπιείκειαν
 ἢ σύγκλητος μετεχειρίσθη, τόσον ἐπιεικῆς ἐφάνη ἡ σύγκλητος, ὥστε
 νὰ νομισθῆ.—ut... arbitraretur τοιαύτην ἐπιείκειαν ἢ σύγκλητος

μετεχειρίσθη, τόσον ἐπεικῆς ἐφάνη ἢ σύγκλητος, ὥστε νὰ νομισθῆ —
 ut...arbitraretur ἢ συντακτικῆ σειρᾶ εἶναι: ut arbitraretur posse
 sanari mentes reliquorum re publica servata poena novem
 hominum perditissimorum ex tanta conjuratione tantaque
 hac multitudine domesticorum hostium.— ex tanta conjura-
 tione tantaque hac multitudine domesticorum hostium τὸ ex
 tanta conjuratione ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου tantaque mul-
 titudine domest. hostium, ὥστε δὲν σημαίνει ἐκ τόσον σοβαρᾶς
 συνωμοσίας, ἢ ὁποία σκοπὸν εἶχε τόσον σοβαρὰ κακουργήματα,
 ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως καὶ φόνους πλείστων ἀρίστων πολιτῶν,
 ἀλλὰ καὶ τόσον μεγάλης, τόσον πολυπληθοῦς συνωμοσίας (ιδὲ καὶ
 § 17). — domesticorum hostium τῶν οἰκείων πολεμίων, τῶν ἐσωτερι-
 κῶν, τῶν ἐντὸς τῆς πόλιος ἢ τῆς χώρας πολεμίων, οἵοι εἶναι οἱ προ-
 δόται, οἱ συνωμόται.— novem hominum poena διὰ τῆς τιμωρίας τῶν
 ἐννέα μνημονευθέντων ἀνωτέρω ἀνθρώπων· οἱ συνωμόται ἦσαν πολὺ
 πλείονες, καὶ εἰς τὸν Κικέρωνα εἶχον πλείονες, ἐκ πάσης τάξεως, κα-
 ταγγεληθῆ ἢ ὅσοι ἀπεκαλύφθησαν· εὐτυχῶς ὅμως διὰ τὴν Ῥώμην οἱ
 ἄλλοι, οἱ μὴ ἀποκαλυφθέντες, νομίσαντες ὅτι ἔμεινεν ἄγνωστος ἢ ἐνο-
 χή των εἰς τὴν συνωμοσίαν, οὐδόλως ἐκινήθησαν μετὰ τὴν καταδί-
 κην τῶν ἐννέα, ἢ ὁποία καταδίκη ἐγένετο ὄχι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καθ’
 ἣν συνελήφθησαν, τῇ 3 Δεκεμβρίου, ἀλλὰ τῇ 5 Δεκεμβρίου, ὅτε πάλιν
 ἢ σύγκλητος συνεληθοῦσα ἐσκέφθη τίνα ποινὴν νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς
 αὐτοὺς (εἰσαγωγ. σελ. 5’). — supplicatio ἐνταῦθα εἶναι ἢ εὐχαριστή-
 ριος δέησις, δοξολογία ἢ ἑορτὴ ἐπὶ τῇ διασώσει τῆς πολιτείας ἀπὸ
 τοῦ ἀπειλήσαντος αὐτὴν ἐκ μέρους τῶν συνωμοτῶν κινδύνου, ἢ ὁποία
 καὶ gratulatio λέγεται, δηλ. gratiarum actio Cicer. Catil. 4,20·
 τοιαύτην εὐχαριστήριον δέησιν ἔκαμε καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ τῇ
 διασώσει αὐτῆς ἀπὸ τῶν Αὐάρων, ὅτε ἐποικήθη καὶ τὸ λαμπρὸν κον-
 τάκιον *Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια* . . . τοῦ ὁποίου τὸ πε-
 ριεχόμενον ἐκφράζει τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν τοιούτων εὐχα-
 ριστηρίων δεήσεων· τοιαῦται supplicationes ἐγίνοντο καὶ γίνονται
 ἀκόμη καὶ ἐπὶ νίκη τινὶ τοῦ οἰκείου στρατεύματος, ἐπὶ ἀλώσει πόλεως
 ἐχθρικῆς ἢ ἀπελευθερώσει κατεχομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς ἐπρά-
 ξαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν
 Ἰωαννίνων. Αἱ ἐν Ῥώμῃ supplicationes, μεθ’ ὧν ἦσαν συνδεδεμένα
 καὶ ἑορταὶ (feriae) διήρουν πολλάκις πλείονας τῆς μιᾶς ἡμέρας.—

meo nomine ἐπὶ τῷ ἑμῷ ὀνόματι, ἀπ' ἑμαντοῦ· ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν κατωτέρω λέξεων: quod urbem incendiis caede cives Italiam bello liberassem αἵτινες θὰ περιείχοντο ἐν τῇ δεήσει, αὕτη θὰ εἶχεν ὠδέ πως: Ego, M. Tullius Cicero, ex iure Quiritium consul populi Romani, vobis, di immortales, pro vestro erga rem publicam merito gratias ago (ἢ gratiam habeo Cicer. Catil, 1, 11) quod urbem incendiis... liberassem — mihi primum... togato κατὰ πρῶτον, **πρώτην φορὰν** ἔμοι τηβεννοφόρω, τ. ἔ. πολιτικῷ ἄρχοντι· ἡ toga praetexta ἦτο τὸ ἐπίσημον τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων ἐνδυμα ἐν εἰρήνῃ, ἐφ' ὅσον οὗτοι διέτριβον ἐν Ῥώμῃ καὶ εἰρηνικὰ ἔργα διεχειρίζον· ὅτε ὁμως ἠναγκάζοντο νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως εἰς πόλεμον ἀπειθόντο τὴν togam καὶ ἐφόρουν τὸ paludamentum (εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν τὴν τραβέαν—trabea) ὅθεν ἐφ' ὅσον μὲν ἐφόρουν τὴν togam ἐκαλοῦντο togati, ἐφ' ὅσον δὲ τὸ paludamentum ἐκαλοῦντο paludati (ἀντι paludamentati). Λοιπὸν κατὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν Κικέρωνα ὡς πολιτικὸν ἄρχοντα togatum συνέβη νὰ τελέσῃ supplicationem εἰς τοὺς θεοὺς· πρὸ τοῦ Κικέρωνος **μόνον εἰς στρατιωτικὸν**· ἄρχοντας—paludatos διὰ πολεμικὰ κατορθώματα εἶχεν ἡ σύγκλητος ψηφίσει supplicationes.—bene gesta (re publ.).—quod urbem incendiis... liberassem διότι ἠλευθέρωσα, ἔσωσα ὁμοίως καὶ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ πρὸς τὴν Θεοτόκον: **Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια**... Παρατηρητέον τὸ διπλοῦν χιαστὸν σχῆμα τὸ σχηματιζόμενον ἐκ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς θέσεως τῶν πτώσεων:

urbem	X	incendiis
caede	X	cives
Italiam	X	bello

—si... conferatur εἰ παραβληθεῖ cum... ceteris πρὸς τὰς λοιπάς.—conservata re publica· αἱ ἄλλαι supplicationes, λέγει ὁ ῥήτωρ, ὀρίζονται ἐπὶ τινι δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ καλῶς ἐκτελεσθείσῃ, ἐπὶ τῇ καλῇ διεξαγωγῇ πολέμου τινὸς (πρᾶγμα ὅπερ μὴ ἐπιτυγχάνον δὲν ἔχει ὡς ἐπακολούθημα πάντοτε τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας), ἐνῶ ἡ supplicatio αὕτη μόνη ὠρίσθη ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ διασωθείσῃ ἐκ μεγίστου κινδύνου, ἀπειλήσαντος αὐτὴν τὴν ὑπόστασίν της. Λοιπὸν εἶναι πολὺ σπουδαιότερα αὕτη ἡ supplicatio ἀπὸ τὰς ἄλλας.—atque illud καὶ ἐκεῖνο ἀκόμη.—factum atque transactum est πάντοτε

προστίθεται εἰς τὸ factum, καὶ τὸ ἐντονώτερον ἐκείνου transactum, ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὅτι ἐξετελέσθη σαν ἐντελῶς μέχρι τέλους πάντα ὅσα ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθοῦν — Nam δηλ. quamquam patrefactis indicis... tamen... abdicavit ὁ ῥήτωρ λέγει τὰ ἐξῆς: ἂν καὶ ὁ Λέντιος διὰ τῶν φανερωτάτων τεκμηρίων, διὰ τῶν ἰδίων ὁμολογιῶν, διὰ τῆς (καταδικαστικῆς) γνώμης τῆς συγκλήτου ἔχασεν ὄχι μόνον τοῦ πραιτῶρος τὸ δικαίωμα (ius), ἀλλὰ καὶ τοῦ πολίτου ἀκόμη, ὥστε ἠδυνάμεθα νὰ τιμωρήσωμεν αὐτόν, ἐν τούτοις (tamen), ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς κώλυμα διὰ τὴν τιμωρίαν, ὅτι ἦτο praetor, διὰ νὰ λείψῃ καὶ αὐτὸ τὸ τυπικὸν κώλυμα, παρητήθη τῆς ἀρχῆς· ἰδὲ σημ. εἰς § 14 cum se praetura abdicasset. — ut, quae religio... ea nos religione... liberemur ὥστε νὰ μὴ εὐφρεθῶμεν ἡμεῖς εἰς τὴν δύσκολον θέσει, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ Γάιος Μάριος, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ φονεύσῃ τὸν Γάιον Γλαυκίαν πραιτῶρα ὄντα (τῷ 100 π.Χ.).—quae religio Mario non fuerat quominus Glauciam occideret (ἐκεῖνο) ὅπερ δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὸν Μάριον κώλυμα (religio), δὲν ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ Μαρίου ἀνόσιον, ὥστε νὰ φονεύσῃ τὸν *Γλαυκίαν*· τὸ religio ἐνταῦθα σημαίνει (θρησκευτικὸν) κώλυμα· αὐτὸ δὲ τὸ κώλυμα ἦτο ὅτι ὁ Γλαυκίας καὶ ὁ Λέντιος ἦσαν ἀνώτεροι ἄρχοντες τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, οἱ ὁποῖοι ἄρχοντες ἐκλεγόμενοι καθ' ὠρισμένους θρησκευτικούς τύπους (auspicia), θύοντες τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τῶν πολιτῶν κλπ. ἐθεωροῦντο διατελοῦντες ὑπὸ τὴν τῶν θεῶν προστασίαν καὶ εἰς τινα πρὸς αὐτοὺς ἐπικοινωνίαν: ἐπομένως ὁ τούτους φονεύων ἢ ἄλλως βλάπτων ἠσέβει πρὸς τοὺς θεοὺς. —de quo (Glaucia), nihil nominatim erat decretum περὶ τοῦ ὁποίου δὲν εἶχεν ἀποφασισθῇ (ὑπὸ τῆς συγκλήτου) ὀνομασί· ἐν τῷ δόγματι δηλ. τῆς συγκλήτου, ὅπερ εἶχεν ὧδε: operam darent (consules), ut imperium populi Romani maestasque conservaretur (Cicer. pro Rabir. perd. reo 20), δὲν ἀνεφέρετο τὸ ὄνομα τοῦ Γλαυκίου.—in privato P. Lentulo puniendo ἐν τῷ τιμωρῆσαι τὸν Πόπλιον Λέντιον *ιδιώτην* (γενόμενον ἤδη), σύνταξις παθητικῆ (γερουνδιακῆ ἑλξίς). Παρατηρητέον ὅτι ἐν τῷ ἢ συντακτικῆ σειρᾷ τῶν λέξεων εἶναι in puniendo P. Lentulo privato (κατηγορ.), ἔνεκα τῆς ἐμφάσεως τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ λέξις privato, προετάχθη αὕτη τῶν ἄλλων.

§§ 16 - 17.

- 16 quoniam... tenetis ἀφῶ... κρατεῖτε.—existimare debetis... concidisse [ᾄφείλετε] πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι... κατέπεσον· διὰ τῶν λόγων τούτων θέλει ὁ ῥήτωρ νὰ ἐμβάλῃ θάρρος εἰς τὰς τεταραγμένους τῶν πολιτῶν ψυχάς. Ἐφεξῆς αἰτιολογεῖ διατὶ παρεκίνησε τὸν Κατιλίαν νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως τὴν νύκτα τῆς 8—9 Νοεμβρίου.—*somnum, adipes, furiosam temeritatem* αἱ λέξεις αὗται ἐκφράζουν τὰς ιδιότητες ἐκάστου τῶν ἀναφερομένων συνωμοτῶν, καὶ δηλοῦν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ πολῖται δὲν ἔπρεπε νὰ φοβοῦνται οὔτε τὸν Λέντιον (διότι ἦτο κοιμισμένος καὶ νωθρός), οὔτε τὸν Κάσιον (διότι ἦτο παχύσαρκος καὶ δυσκίνητος), οὔτε τὸν Κέθηγον (διότι ἦτο ἀλόγιστος καὶ ὄχι ἐχέμυθος). Τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντιου ὑπνηγίθη ὁ Κικέρων καὶ ἐν § 6, τέλ. *credo, quod praeter consuetudinem vigilarat.* — *sed tam diu dum continebatur* ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἐφ' ὅσον εὐρίσκειτο ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. — *omnium hominum aditus tenebat* [πάντων τὰς προσόδους ἐγίνωσκε] ἤξευρε νὰ πλησιάζῃ ἕκαστον, νὰ φέρεται πρὸς ἕκαστον ἀρεστῶς πρὸς αὐτόν. Τὸ ῥῆμα *teneo* κυρίως *κατέχω κρατῶ* πολλάκις σημαίνει ὅτι καὶ τὸ *scio*, π. χ. *Cicer. p. Mur. 22 tenet et scit.* Ὁμοίως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τὸ *κατέχω* = γνωρίζω καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ λέγεται: *κατέ(χ)ω* το ἐγὼ = ἤξεύρω το ἐγὼ, καὶ ἀλλαχοῦ: *πές* μας ἂν *κατέχης* γράμματα.—*appellare, temptare, sollicitare poterat* ἐπεξήγησις τοῦ προηγουμένου *omnium aditus tenebat* = νὰ τοὺς καλέσῃ νὰ τοὺς δοκιμάσῃ, νὰ τοὺς βάλῃ εἰς κίνησιν — *erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat* ἢ ἔννοια: καὶ νὰ ἐξεύρῃ, νὰ σκεφθῇ καὶ μελετήσῃ κακουργήματα ἦτο ἐπιτήδειος, καὶ νὰ φέρῃ αὐτὰ εἰς πέρας εἴτε αὐτὸς μόνος (*manus*), εἴτε ἄλλους νὰ πείσῃ (*lingua*) νὰ ἐκτελέσωσι—*ad conficiendas certas res σύνταξις παθητικῆ γερουνδιακῆ ἔλξις* ἐξήγησον ὡς εἰ ἔλεγεν [*ad conficiendum certas res*]: πρὸς τὸ ἐπιτελέσαι...—*delectos ac descriptos habebat* εἶχεν ἐκλελεγμένους καὶ προωρισμένους, εἶχεν ἐκλέξει καὶ προορίσει. Καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ λατινικὴ, ὡς καὶ αἱ νεώτεροι γλῶσσαι, πολλάκις περιφράζουσι τὸν παρακείμενον καὶ ὑπερσυντέλικον τῆς ὀριστικῆς διὰ τοῦ ἔχω—εἶχον καὶ τῆς παθητικῆς μετοχῆς: *scriptum habeo*—(γ)εγραμμένον ἔχω—*j'ai écrit*—*ich habe geschrieben*—*I have*

written κλπ.—neque vero... putabat: nihil... laboraret ὁ ῥήτωρ λέγει ὅτι ὁ Κατιλίνας δὲν ἤραεῖτο μόνον νὰ δώσῃ ἐντολὴν (mandarat) νὰ ἐκτελεσθῇ τι, διότι δὲν ἐνόμιζεν ὅτι, ἐπειδὴ ἔδωκε τὴν ἐντολὴν, καὶ ἐξετελέσθη τὸ πρᾶγμα. "Ἦθελεν ὅλα μόνος του (ipse) νὰ τα παρακολουθῇ, ὅλα νὰ τα ἐξετάζῃ, ὅλα νὰ τα ἐπιβλέπῃ, ἂν πράγματι ἔκτε λουῖνται, ὅπως εἶχε δώσει ἐντολὴν. Ἄρειται ἀληθῶς μεγάλοι, ἂν ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὄχι ἐναντίον αὐτῆς. — nihil erat quod non ipse obiret... = omnia ipse obibat, occurrebat, vigilabat, laborabat μετὰ τὰς φράσεις nihil est quod... nemo est, qui... κ. ἄλ. ὁμ. ἀκολουθεῖ κανονικῶς ὑποτακτικὴ ἔγκλισις (obiret, occurreret...). — frigus, sitim, famem ferre poterat ὅμοια λέγει καὶ ὁ Σαλλούστιος περὶ αὐτοῦ (Catil. κεφ. 5. προβλ. καὶ Κικ. in Catil. 1,26 τέλ.). — tam acrem tam audacem — tam paratum tam callidum — tam in... vigilantem tam in... diligentem (ἀνὰ δύο) συμμετρικὴ κατασκευὴ τῶν κώλων λίαν συνήθης παρὰ Κικέρωνι: paratus ἐπεξηγεῖται διὰ τοῦ συνωνύμου callidus, κυρίως = ἔτοιμος πρὸς δρᾶσιν.— in perditis rebus εἰς πράγματα ἐξώλη, **ἀρχαία**. — nisi... compulxissem... non facile... depulxissem ὑπόθεσις ἐναντία πρὸς τὴν πραγματικότητά ἢ πραγματικότητος ἦτο ὅτι ὁ Κικέρων compulxit Catilinam ex domesticis insidiis in castrense latrocinium, et facile depulxit a cervicibus populi tantam mali molem.— compulxissem—depulxissem πολλάκις οἱ ῥήτορες καὶ ἄλλοι μεταχειρίζονται τὴν αὐτὴν λέξιν μὲ διάφορον πρόθεσιν (**παρονομασία**) Κικ. in Cat. 1,30 reprimi, non... comprimi. 1,27 exsul potius quam consul κ. ἄ. προβλ. καὶ τὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τροπαρίου: **ἀνγρέθης** ἀλλ' οὐ **διγρέθης**: compello συνωθῶ, στρυμώνω εἰς περιορισμένον μέρος, depello ἀπωθῶ, ἀποκρούω.— castrense latrocinium τὸ ἐν στρατοπέδῳ ληστρικὸν στίφος· ἐννοεῖ ὁ Κικέρων ἐνταῦθα τὸ στρατόπεδον τοῦ Μανλίου (Manliana castra) ἐν Ἐτρουρία, ὅπου κατέφυγεν ὁ Κατιλίνας φυγὼν ἐκ Ρώμης.— Non ille nobis Saturnalia... ὁ Κατιλίνας, λέγει ὁ ῥήτωρ, ἦτο πολὺ προσεκτικὸς καὶ δὲν θὰ ἐξετίθετο, ὡς ἐξετέθησαν οἱ συνωμόται του.— neque tanto ante... οὔτε τόσο πολὺ πρὸ... Οἱ συνωμόται τοῦ Κατιλίνα ὤρισαν ὡς ἡμέραν δράσεως τὰ Saturnalia (17 Δεκεμβρίου), προανήγγειλαν δὲ αὐτὴν πρὸ τῆς 3 Δεκεμβρίου. Ὁ Κατιλίνας ὅμως δὲν θὰ ἔκαμνε ποτὲ ἐν τόσον μέγα

σφάλμα, οὔτε τόσον ἀργὰ νὰ ὀρίση τὴν ἡμέραν τῆς δράσεως, οὔτε τόσον ἐνωρίς νὰ προαναγγείλῃ αὐτήν· θὰ ἐνήργει οὕτως ὥστε νὰ μὴ μεσολαβήσουν πολλὰ ἡμέραι.—neque commisissent, ut... deprehenderentur οὔτε θὰ ἔκαμνε τὸ σφάλμα, ὥστε νὰ συλληφθῶσιν αἱ ἐπιστολαὶ του.—signum ἐνν. ἐκ τῶν ἐπομένων suum ἢ σφραγίς του.—testes manifesti κατηγορούμενον εἰς τὸ litterae suae, τὸ sceleris γενικὴ ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ testes.—haec tanta in republica coniuratio αὕτη ἢ τόσον διαδεδομένη ἐν τῇ πολιτείᾳ συνωμοσία.—Quodsi ἄλλ' ἐὰν ὅμως.—ad hanc diem μέχρι τῆσδε (τῆς παρούσης) ἡμέρας.—quoad fuit ἐνν. Catilina in urbe, ἐφ' ὅσον ἔμεινε ἐν τῇ πόλει.—occurri ac obstiti ἀπήντησα (ἀντίκρουσα ἵνα ἐμποδίσω) καὶ ἦναντιώθην εἰς ὅλα του τὰ σχέδια.—ut levissime dicam [ἵνα ἐλαφρότατα εἶπω] ἵνα μὴ εἶπω πολὺ μεγάλα, ὅτι θὰ ἐπαθαίναμε, τὸ ἐλαφρότατον, τὸ ἠπιώτατον ποῦ θὰ ἐπαθαίναμε, ἦτο νὰ πολεμήσωμεν (dimicandum fuisset)· ἐν ᾧ τώρα, ἐκείνου φυγόντος ἐκ τῆς πόλεως, ὅλα ἐτελείωσαν εἰρηνικῶς καὶ ἡσυχῶς (pace, otio, silentio) Πρὸβλ. καὶ Cicer. in Catil. 2,28.—neque nos unquam οὐδὲ ἡμεῖς ποτε=et nos nunquam (ne-unquam) καὶ ἡμεῖς οὐδέποτε.—cum ille... esset ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος θὰ ἦτο.

§§ 18 — 22.

18 Quamquam καίτοι, καὶ ὅμως—nutu atque consilio νεύματι (θελήσει) καὶ γνώμῃ (βουλήσει)· ἀλλαχοῦ, Cic, in Catil. 2,29 λέγεται numine atque auxilio.—cum coniectura... tum vero καὶ ἐκ συμπερασμοῦ ἀλλὰ καί...—quod vix... potuisse διότι μόλις φαίνεται ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι [ἴδιον] ἀνθρωπίνης βουλῆς ἢ διακυβέρνησις τόσον μεγάλων πραγμάτων· ἐκ τούτου, ὅτι τόσον μεγάλα ἔργα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προνοηθῶσι καὶπραχθῶσιν ὑπὸ ἀνθρώπων, δυνάμεθα, λέγει ὁ ῥήτωρ, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα **ἐπράχθησαν** καὶ **ἐπρονοήθησαν** nutu atque consilio τῶν θεῶν.—ita praesentes... opem tulerunt οὕτω παρόντες (=φανεροὶ) ἐβοήθησαν· ἐκ τῶν προηγουμένων ἐννοεῖται ὅτι ὑποκείμενον εἶναι τὸ di immortales.—bis temporibus κατὰ τούσδε τοὺς καιροὺς (τῶν συνωμοσιῶν).—opem—auxilium συνώνυμα.—ut... possemus ὥστε... ἠδυνάμεθα (ὄχι ὀρθὴ γραφὴ possumus) —ut omittam ἵνα παραλίπω· omitto, praetermitto, relinquo, praetereo, sileo, taceo συνώνυμα =non dico ἀποσιωπῶ, δὲν ἀναφέρω.—ab occidente ἐνν. sole ἀπὸ

ἡλίου δυομένου, ἀντίθ. ab orientē (sole) ἀπὸ ἡλίου ἀνατέλλοντος
 πρβλ. κατωτέρω § 20 ad orientem· ἀπὸ τούτων τὰ γαλλικὰ orient
 ἀνατολή, occident δύσις.—visas . . . faces δηλ. τὰς φανεύσας ἐν και-
 ρῷ νυκτὸς ἀπὸ δυσμῶν (ab occidente) δᾶδας. Καὶ αἱ δᾶδες αὐταὶ
 καθ' ἑαυτὰς (fax, tristis nuntia belli), ἀλλὰ μάλιστα ἢ ἀπὸ δυ-
 σμῶν ἐμφάνισις των ἦτο ἀπαίσιος οἰωνός· ἢ ἀπὸ ἀνατολῶν ἐμφάνι-
 σις θείου τινὸς σημείου (βροντῆς, ἀστραπῆς . . .) ἦτο οἰωνὸς αἴσιος.
 —ardorem ἐπεξήγησις τοῦ faces.—fulminum iactus τοὺς (ὑπὸ τοῦ
 Διὸς) ῥιφθέντας κεραυνοὺς (πρβλ. fulmen iacio). Ἀναφέρεται ὑπὸ
 τῶν ἱστορικῶν ὅτι τότε, ἐν ᾧ ὁ οὐρανὸς ἦτο αἴθριος, ἔπεσε κεραυ-
 νὸς καὶ ἐφόνευσεν ἓνα πολίτην Ῥωμαῖον.—terrae motus τὰς τῆς
 γῆς κινήσεις, τοὺς σεισμοὺς (quassationes) πρβλ. Δίων. Κασσ. 37,
 25 **καὶ ἄλλα τε αὐτοῖς σημεῖα οὐκ αἴσια συννηνέχθη, κεραυνοὶ
 τε ἐν αἰθρία πολλοὶ ἔπεσον, καὶ ἡ γῆ ἰσχυρῶς ἐσειέσθη, εἰδωλά
 τε πολλαχόθι ἀνθρώπων ἐφαντάσθη καὶ λαμπάδες ἀνεκὰς (=πρὸς
 τὰ ἄνω) εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ δυσμῶν ἀνέδραμον.**—nobis consu-
 libus ἀφαιρετ. ἀπόλ., ἡμῶν ὑπατευόντων, ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὑπατείας.
 Ὁμοίως κατωτέρω § 19 Cotta et Torquato consulibus.—canere
 ὅτι ἔψαλλον, ἔχρησμόδου· καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ **ἄδειν** κα-
 ἐν τῇ λατινικῇ τὸ canere συννηθέστατα λέγονται ἐπὶ τῶν θεῶν τῶν
 διδόντων χρησμούς, οἱ ὅποιοι συνήθως ἐδίδοντο ἐν στίχοις καὶ ἐψάλλ-
 λοντο καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐμμέτρως· πρβλ. Θουκ. 2, 54, 2 **πά-
 λαι ἄδεσθαι ἤξει δωρικὸς πόλεμος καὶ λιμὸς (ἢ λοιμὸς) ἄμ' αὐ-
 τῷ. 2, 8, 2 πολλὰ δὲ χρησμολόγοι ἦδον καὶ 2, 21, 3.**—neque
 praetermittendum neque relinquendum, τὸ μὲν praetermittere
 νομίζεται ὅτι λέγεται ἐπὶ ἀκουσίας παραλείψεως, ἐπὶ παραδρομῆς
 κλπ., τὸ δὲ relinquere ἐπὶ ἐκουσίας καὶ σκοπίμου, ἰδὲ Cicer. de
 offic. 3,9 . . . qui negant eum locum a Panaetio praetermis-
 sum, sed consulto relictum.—memoria tenetis=ἐν τῇ μνήμῃ 19
 (κατ) ἔχετε, μνημονεύετε ἐνθυμεῖσθε (ὅτι . . .)—(L. Aurelio) Cotta
 et (L. Manlio) Torquato consulibus τῷ 65 π. X.—complures in
 Capitolio res de caelo esse percussas=ὅτι πάμπολλα ἐν τῷ Καπι-
 τολίῳ πράγματα (ναοί, ἀγάλματα) ἐξ οὐρανοῦ (ὑπὸ κεραυνῶν) ἐπλή-
 γησαν καὶ κατεκρημνίσθησαν· ἰδὲ Cicer. de divinat 2,55 tum si-
 mulacra deorum Romulusque et Remus cum altrice belua (δηλ.
 lupa) vi fulminis icti conciderunt.—de caelo ἢ φράσις εἶναι συν-

ήθης μετὰ τῶν ῥημάτων *servare* παρατηρεῖν, περιμένειν τὴν ἐξ οὐρανῶν ἐμφάνισιν τῶν οἰωνῶν, *iacere*, *tangere*, κ. ἄ. ὁμ.—*cum et simulacra deorum depulsa sunt* ὅτι καὶ... ἐκ τῶν βάθρων κατακρημνίσθησαν· πρβλ. Δίων. Κασσ. 37,91: *ἐν γὰρ τῷ Καπιτωλίῳ ἀνδριάντες τε πολλοὶ ὑπὸ κεραυνῶν συνεχωνεύθησαν καὶ ἀγάλματα ἄλλα τε καὶ Διὸς ἐπὶ κίονος ἰδρυμένον, εἰκὲν τὲ τις λυκαίνης σὺν τε τῷ Ρώμῳ καὶ τῷ Ρωμύλῳ ἰδρυμένη ἔπεισε.*—*statuæ veterum hominum ἐν τῷ Καπιτωλίῳ* παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἦσαν ἰδρυμένοι καὶ πολλῶν ἀρχαίων ἀνδρῶν ἀνδριάντες.—*legum aera* οἱ χαλκοὶ πίνακες, ἐφ' ὧν ἦσαν νόμοι ἐγκεχαραγμένοι, ἵνα ἀσφαλέστερον διαφυλάττωνται. Ἐν Ἑλλάδι συνήθως ἐχαράσσοντο ἐπὶ μαρμάρου ἢ ἄλλου λίθου. Οἱ χαλκοὶ αὐτοὶ πίνακες τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων ἐφυλάσσοντο συνήθως ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ὅπου τότε ἐτάκησαν.—*hi quefacta (sunt)* καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν γράμματα *συνεχύθη* καὶ *ἀμυδρὰ ἐγένετο*, ὡς λέγει ὁ Δίων Κάσσιος (ἔ. ἄν.).—*et tactus etiam ille... Romulus...* προσέει ἐπλήγη καὶ ἐκεῖνος... ὁ Ῥωμύλος (τὸ ἄγαλμα τὸ παριστῶν τὸν Ῥωμύλον καὶ Ῥώμον νήπια θηλαζόμενα ὑπὸ λυκαίνης).—*inauratum ἐπίχρυσον.*—*lactantem γαλαθηνόν*, βυζανιάρικο.—*uberibus lupinis inhiantem* πρὸς μαστοὺς λυκαίνης ἀνοίγοντα τὸ στόμα, χάσκοντα.—*haruspices ex tota Etruria: haruspices*, ἱεροσκόποι (§. 9) ἦσαν μάλιστα ἐν τῇ Ἐτροουρία, τῇ πατρίδι τῆς μαντικῆς· ἐξ αὐτῆς μετεκαλοῦντο εἰς Ῥώμην ἐν σοβαρωτέραις περιστάσει, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἐθεωροῦντο ἱκανοὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ ὑπάρχοντες.—*civile ac domesticum* πρβλ. καὶ *bellum civilem*.—*omni ratione placati* διὰ παντὸς (λογικοῦ) τρόπου ἐξίλειωθέντες.—*prope fata σχεδὸν θέφαστα*· τὸ *prope* κολάζει τὸ *fata*· ἂν ἦσαν ἀληθῶς *fata*, δὲν θὰ ἠδύναντο οὐδὲ αὐτοὶ οἱ θεοὶ νὰ τὰ μεταβάλλωσι.—*flexissent* ὁ ὑπερσυντέλικος τῆς ὑποτακτικῆς ἐτέθη ἀντιτετελ. μέλλοντος, διότι ὁ λόγος εἷνας πλάγιος ἐξαρωτόμενος ἐκ τοῦ *dixerunt* (ἱστορικοῦ χρόνου). Ἐν εὐθείᾳ λόγῳ οἱ *haruspices* εἶπον *caedes atque incendia et legum interitus et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperii occasus appropinquant, nisi di immortales... flexerint* (τετελ. μελ. ὀριστ.). Ἄν ὁ λόγος ἐξηγητῶτο ἐξ ἀρχικοῦ χρόνου (*dicunt*), θὰ ἐτίθετο παρακείμενος 20 ὑποτακτικῆς, *flexerint*.—*illorum responsis* διὰ τὰς ἐκείνων, τῶν ἱεροσκόπων, ἀποκρίσεις.—*ludi per decem dies facti sunt* ἑορταί

καὶ ἀγῶνες, **διὰ δέκα ἡμερῶν**, δέκα ἡμέρας διαρκέσαντες ἐτελέσθησαν. Ludī κυρίως εἶναι οἱ ἀγῶνες, αἱ παιδιαί, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν συνημμένοι μετὰ ἑορτῶν, ἡ λέξις ludī ἐσήμαινε καὶ τὰς ἑορτὰς αὐτάς, π. χ. ludī Megalenses ἑορταὶ καὶ ἀγῶνες τελούμενοι πρὸς τιμὴν τῆς Μεγάλης θεᾶς, τῆς μητρὸς τῶν θεῶν Κυβέλης. — idemque δηλ. οἱ haruspices — iudex (simulacrum) μεῖζον (ὁμοίωμα, ἄγαλμα) ἐκείνου, ὅπερ ἦτο τέως ἰδρυσμένον. — in excelso ἐνν. loco, in columna excelsa, ἐπὶ στύλου ὑψηλοῦ. — contra atque antea fuerat τὸ ἐναντίον ἀπὸ οὗ ἦτο πρότερον. — ad orientem convertere νὰ **στρέψωσι**, νὰ στήσωσι δηλ. οὕτω ὥστε νὰ βλέπῃ πρὸς ἀνατολάς. Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς ναοῖς ἔβλεπον κατὰ παλαιὰν συνήθειαν πρὸς δυσμάς, ὥστε οἱ εὐχόμενοι καὶ τὰς χεῖρας πρὸς αὐτὰ ἀνατείνοντες νὰ βλέπωσι πρὸς ἀνατολάς, ὡς συμβαίνει καὶ σήμερον ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς μὲ τὰς εἰκόνας. Ἄλλὰ οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαῖοι ναοὶ εἶχον τὰς εἰσόδους συνήθως πρὸς ἀνατολάς, καὶ ὁ εἰσερχόμενος εἰς αὐτοὺς ἠτένιζε τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐπίσης πρὸς ἀνατολάς ἐστραμμένα. — illud signum δηλ. Iovis simulacrum· τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ὡς λέγεται κατωτέρω, ἰδρυσθὲν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν εἶπε τὸν λόγον τοῦτον ὁ Κικέρων, ἦτο ὄρατὸν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, ἐνθα πρὸς συνηγμένον τὸν λαὸν ὠμίλει ὁ ῥήτωρ· διὸ λέγει ἐφεξῆς quod videtis. — solis ortum et forum curiamque conspiceret ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ἦτο ἰδρυσμένον κατὰ τὴν δυτικὴν τῆς ἀγορᾶς πλευρὰν curia (Hostilia) εἶναι τὸ βουλευτήριον. — ea consilia τὰ σχέδια ταῦτα, αἱ συνωμοσίαι· consilium inire βουλευέσθαι βουλήν, σχέδιον μελετᾶν. — illustrarentur νὰ προέλθωσιν εἰς φῶς, ν' ἀπακαλυφθῶσι. — collocandum . . . locaverunt ἐξεμίσθωσαν, ἔδωκαν ἐν δημοπρασίᾳ, ἵνα ἰδρυσθῇ. — neque superioribus consulibus neque nobis οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν προγενεστέρων (δηλ. τοῦ ἔτους 65 καὶ 64 π. Χ.) ὑπάτων, οὔτε ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὑπατείας, ἀλλὰ ante hodie-rnum diem πρὸ τῆς σημερινῆς ἡμέρας.

Hic ἔδῳ (τόρα), ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων προόδῳ, ὅταν τὰ 21 πράγματα οὕτω γίνωνται. — aversus a vero ἀπεστραμμένος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ αὐτό· ἡμεῖς λέγομεν ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει: τίς εἶναι τόσοσιν τυφλός; — praiceps (προπετής) **ἀλόγιστος**, **μωρός** . . mente captus φρενόληπτος, φρενοβλαβής. — qui neget

ἀναφορ. συμπερσματα. πρότασις—ut is neget ὥστε (οὗτος) ν' ἀρνη-
 ται.—haec omnia, quæ videmus ταῦτα πάντα, τὰ ὅποια (ὅλοι,
 ὅλος ὁ κόσμος) βλέπομεν.—praecipueque hanc urbem... admi-
 nistrari καὶ πρὸ πάντων (τοῦτο), ὅτι ἦδε ἡ πόλις... διακυβερνᾶται.
 —Etenim... αἰτιολογεῖται ἢ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐκφρασθεῖσα
 γνώμη, ὅτι ἡ πόλις Ῥώμη διακυβερνᾶται καὶ σφάζεται τῇ τῶν θεῶν
 θελήσει.—cum esset ita responsum ἐν ᾧ εἶχε δοθῆ τοιαύτη (ὑπὸ τῶν
 ἱεροσκόπων) ἀπόκρισις, ὅτι...—ea,... quæ,... δηλ. caedes (civium),
 incendia (srbis) interitus rei publicæ—cogitata μελετηθέντα, ἀπο-
 φασισθέντα, suspecta ἀναληφθέντα ἐπιχειρηθέντα.—ita praesens
 οὕτω (παρὸν) φανερόν, καὶ § 18 ita praesentes.—eorum (coniura-
 torum) indices οἱ καταμηνυταὶ αὐτῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ πρέσβεις τῶν
 Ἀλλοβρόγων καὶ ὁ Volturcius.—in aedem Concordiae εἰς τὸν τῆς
 Ὁμονοίας ναὸν ὠδηγήθησαν οἱ συνωμόται καὶ οἱ καταμηνυταὶ αὐτῶν
 ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κικέρωνος, ὅπου κατὰ πρῶτον ὠδηγήθησαν οἱ πρὸ
 μικροῦ συλληφθέντες πρέσβεις μετὰ τοῦ Οὐλοτουρκίου, προσῆλθον
 δ' ἔπειτα κληθέντες καὶ οἱ συνωμόται, ἀνύποπτοι, Gabinius Sta-
 tilius, Cethegus, Lentulus (§ 6). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τῆς Ὁμο-
 νοίας συνῆλθεν ἔπειτα καὶ ἡ σύγκλητος ἐκτάκτως. Ἐκεῖτο δὲ ὁ ναὸς
 οὗτος ἐν τῇ βορειανατολικῇ γωνίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς (Forum Ro-
 manum), οὐχὶ μακρὰν τοῦ βουλευτηρίου (curia Hostilia), ἐν τῷ
 22 ὁποίῳ κανονικῶς ἐσυνεδρίαζεν ἡ σύγκλητος.—quo=quamobrem,
 quare, ὅθεν.—qui... sunt... conati οἵτινες, διότι (οὗτοι) ἐπεχεί-
 ρησαν ἀναφορ. αἰτιολογ. πρότασις—si... dicam nimium mihi
 sumam et non sim **εἰ εἶποιμι, ἄγαν** (πολὸν μέγα) **ὑπὲρ ἔμαντοῦ**
λάβοιμι καὶ οὐκ ἂν εἶην, β' εἶδος ὑποθετικῶν λόγων ἀντιστοιχοῦν
 πρὸς τὸ γ' τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.—non sim ferendus οὐκ ἂν εἶην
 ἀνεκτὸς διότι θὰ ἀπέδιδον εἰς ἑμαυτὸν περισσότερον (nimium su-
 mam) παρ' ὅσον ἔπρεπε.—ille, ille Juppiter restitit; ille... ille
 ... ille: ὁ Κικέρων λέγων ταῦτα ἐδείκνυε τὸ simulacrum Jovis,
 περὶ οὗ ἐλέχθη ἀνωτέρω § 20. Τὸ δεύτερον (ille, ille Juppiter), ὡς
 πᾶσα ἀναδιπλουμένη λέξις πρέπει νὰ προφέρεται μετὰ μείζονος ἐντά-
 σεως, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀναδιπλώσεως: ἐκεῖνος **ἐκεῖνος**
(λέγω) ὁ Ζεὺς... τὰ ἐπόμενα ille... ille... ille... ille... κάμνον
 τὴν λεγομένην **ἀναφορὰν** λατιν. repetitio.—ille Capitolium (sal-
 vum esse voluit) ille haec templa (salva esse voluit) ille cun-

ctam urbem (salvam esse voluit), ille vos omnes salvos esse voluit : τὸ salvos esse voluit πρέπει δηλ. νὰ ἐννοηθῆ εἰς πάσας τὰς προτάσεις (*σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ*).—dis immortalibus ducibus ἀφαιρετ. ἀπόλυτος, τῶν ἀθανάτων θεῶν ἡγουμένων, ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τῶν ἀθανάτων θεῶν.—hanc mentem voluntatemque... suscepī τήνδε τὴν διάνοιαν καὶ τὴν θέλησιν (ἀνέλαβον) ἔσχον δηλ. τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ λάβω τὰ σύντονα μέτρα κατὰ τῶν συνωμοτῶν καὶ νὰ ματαιώσω τὰ σχέδιά των. — ad hæc tanta indicia perveni εἰς ταῦτα τὰ τηλικαῦτα (μεγίστης σοβαρότητος) μηνύματα ἔφθασα· ἰδὲ § 7.—Iam vero ab Lentulo . . . esset ereptum ἡ ἔννοια τῆς περιόδου ταύτης εἶνε ὁμοία μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ λογίου : *Μωραίνει Θεός, ὃν βούλεται ἀπολέσαι*, ὅπερ λέγεται καὶ λατινιστί: quos deus perdere vult dementat. — iam vero δι' αὐτοῦ πολλάκις εἰσάγεται τι ἰσχυρότερον τεκμήριον ὑπὲρ τῆς γνώμης, ἣν ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει. Ἡ συντακτικὴ σειρὰ τῶν λέξεων τῆς περιόδου ταύτης ἔχει ὡς ἑξῆς : iam vero, nisi huic tantæ audaciæ consilium ereptum esset ab dis immortalibus, numquam profecto tantæ res tam dementer creditæ essent neque litteræ commissæ (essent) ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus et ignotis et barbaris (hominibus).—huic tantæ audaciæ τῆδε τῇ τηλικαύτῃ θρασύτητι (ὑπερβολικῇ τόλμῃ), ἀπὸ τούτους ἐδῶ τοὺς τόσον ὑπερβολικὰ θρασεῖς· τὸ ἀφηρημένον οὐσιαστικὸν audaciæ ἐτέθη ἀντὶ συγκεκριμένου audacibus· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ πρόληψις τις· διότι προφανῶς ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἑξῆς : εἰ μὴ ὑπὸ τῶν θεῶν εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπ' αὐτῶν ἡ σκέψις, ὁ νοῦς, *ὥστε νὰ δειχθῶσι τόσον θρασεῖς, τόσον ὑπερβολικὰ τολμηροί*· εἰ μὴ εἶχεν ἀφαιρεθῆ αὐτῶν ὁ νοῦς δὲν θὰ ἐδεικνύοντο τόσον ὑπερβολικὰ τολμηροί.—quid vero? ἀλλὰ τί δύναται τις ν' ἀντεῖπη εἰς τὸ ἑξῆς; δι' αὐτοῦ εἰσάγεται ἀκόμη ἰσχυρότερον τεκμήριον παρὰ διὰ τοῦ iam vero.—ut homines Galli . . . neglegerent, vestramque . . . anteponebant ἄνθρωποι Γαλάται . . . νὰ (παραμελήσωσι) ἀφήσωσι καὶ νὰ προτιμήσωσι· τὸ ut μεθ' ὑποτακτικῆς ἀνεξάρτητον, ἐν εἴδει ἐπιφωνήσεως, δηλοῖ *θαυμασμόν*. Ἀντὶ τῆς ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ ut ἡδύνατο νὰ τεθῆ καὶ ἀπαρέμφοτον παρακειμένον, homines Gallos . . . neglexisse . . . anteposuisse=τὸ *ὅτι* ἄνθρωποι Γαλάται . . . *ἀφήκαν . . . προετίμησαν*: Verg. Aen. 1. 98—male pacata=non pacata, ἐπομένως, πολε-

μία τοῖς Ῥωμαίοις. ex civitate male pacata, quae gens ἀντι ex civitate... quae (civitas)· δηλ. συμβαίνει πολλάκις ἐν τῇ ἀναφορικῇ προτάσει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἡ ὑπ' αὐτῆς προσδιοριζομένη λέξις π. χ. Cicer. in Catilin. 1, 4 : certo die, qui dies κατωτ. § 25 τοῦδε τοῦ λόγου, bello quale bellum... 'Ἄλλ' ἀντι τῆς ἰδίας λέξεως ἐνίοτε τίθεται καὶ ἄλλη τῆς αὐτῆς σημασίας ἢ συγγενοῦς.— quae... videatur=ut ea videatur ὥστε (τοῦτο τὸ ἔθνος) νὰ... φαίνεται...—spem imperii... oblatam neglegerent: τὸ ἔθνος τῶν Γαλατῶν συμφέρον εἶχεν, ἀφ' οὗ ἦτο πολέμιον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, νὰ διευκολύνῃ, ὅχι νὰ προδώσῃ τοὺς συνωμότας, ἵνα ἐξασθενήσῃ ἢ Ῥώμῃ ἐκ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ καταντήσῃ ἀκίνδυνος εἰς τοὺς πολεμίους. Καὶ ὅμως οἱ πρέσβεις τῶν Γαλατῶν ἀπεκάλυψαν τοὺς συνωμότας. Τοῦτο ἄρα πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν εὐμένειαν τῶν θεῶν (divinitus factum esse). Διὰ μὲν τοῦ *spem imperii* δηλοῦται ἡ ἀνεξαρτησία ἢ καὶ ἡ κυριαρχία, διὰ δὲ τοῦ *spem maximarum rerum* δηλοῦνται τὰ **προνόμια**, ὡς σήμερον λέγομεν. Τοιαύτας ὑποσχέσεις καὶ ἐλπίδας εἶχον δώσει εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων οἱ συνωμόται, ἂν ἔστεργον νὰ βοηθήσουν τὴν συνωμοσίαν.—a patriciis hominibus: οἱ συνωμόται ἦσαν πάντες σχεδὸν πατρίκιοι.—suis oribus δοτ. πωσ., διότι τὸ antepone διὰ τὴν πρόθ. ante μετὰ δοτικῆς συντάσσεται. Ἀντι τοῦ *suis oribus* ἡδύνατο νὰ τεθῇ καὶ *suis commodis*, ἀλλὰ διὰ τοῦ *oribus* ἐδηλώθη τι μεῖζον, διότι *suis oribus*=τῆς ἐπανξήσεως τῶν ἑαυτῶν δυνάμεων.—praesertim qui... potuerint =ἀφοῦ μάλιστα αὐτοὶ οὐχὶ διὰ πολέμου, ἀλλὰ διὰ τῆς σιωπῆς των (*rugnando-tacendo* ἀφαιρ. γερονδίου, σημαίνουσαι τρόπον) ἠθέλον δυνηθῆν νὰ καταβάλωσιν ἡμᾶς.

§§ 23—25.

23 ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est παρὰ πάσαις ταῖς ἱεραῖς (τῶν θεῶν) στρωμαῖς (κλίμαις) ὠρίσθη δοξολογία, **εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς**, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὰς ἑορτάς ἐτοποθέτουν ἀγάλματα τῶν θεῶν, ξύλινα ἐνδεδυμένα ἢ ἀπλῶς κεκαλυμμένα, ἔχοντα κεφαλὴν ἐκ μαρμάρου, ἢ χαλκοῦ ἢ καὶ κηροῦ, ἐπὶ δειπνητικῶν κλινῶν ἢ στρωμνῶν (*pulvinaria*) καὶ παρέθετον πλησίον τραπέζας μετὰ εὐωχίας, θυσίας.—celebratote illos dies

λαμπρύνετε, λαμπρῶς πανηγυρίζετε ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας, τὰς ὁποίας ὤρισεν ἡ σύγκλητος διὰ τὴν supplicationem.—nam multi sed . . . numquam ὁ λόγος ἀναλυτικὸς ἀντί: nam ex multis saepe iustis honoribus numquam profecto iustiores dis immortalibus habiti sunt ac debiti. Ὡς β' ὄρος συγκρίσεως μετὰ τὸ iustiores ἐννοεῖται his honoribus, quos nunc dis immortalibus habendos senatus constituit.—me... duce et imperatore ἀφαιρ. ἀπόλυτος· ἐπειδὴ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσει ἐλλείπει ἡ μετοχὴ τοῦ ἐνεστώτος τοῦ ῥήματος sum, τίθενται πολλάκις μόνον τὰ ὑποκείμενα καὶ κατηγορούμενα κατ' ἀφαιρετικὴν, π. χ. ἀνωτέρω § 19: Cotta et Torquato consulibus: me puero rex mortuus est κ. ἄ. Τὰ κατηγορούμενα συνήθως δηλοῦσιν ἀρχὴν τινα (consul praetor . . .) ἢ ἡλικίαν (puer, adolescens senex).—recordamini ἀναμνήσθητε.—civiles dissensio-²⁴ nes ἡπιώτερον τοῦ bella civilia.—quas audistis ἀντί de quibus audistis—sed eas: ἀπ' οὗ προηγῆθη τὸ non solum, κανονικῶς πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ sed etiam· διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ etiam, καθίσταται τὸ α' μέρος (quas audistis) οἶονεὶ ἀπαρατήρητον· δηλαδὴ τὸ μὲν recordamini non solum eas, quas audistis, sed etiam eas, quas vidistis σημαίνει: ἀναμνήσθητε ὄχι μόνον ἐκεῖνας τὰς ὁποίας ἤκούσατε, ἀλλὰ καὶ ταύτας τὰς ὁποίας εἶδετε δηλ. **ἀμφοτέρας ἐξ ἴσου**· τὸ δὲ recordamini non solum eas, quas audistis, sed eas, quas vidistis σημαίνει: μπορεῖται βέβαια καὶ ἐκεῖνας τὰς ὁποίας ἤκούσατε, νὰ ἀναμνησθῆτε, ἀλλ' ἀφήσατέ τας ἐκεῖνας, δὲν πειράζει, ἀν δὲν ἐνθυμηθῆτε ἐκεῖνας· ἐνθυμήθητε αὐτάς, τὰς ὁποίας σεῖς οἱ ἴδιοι (vosmet ipsi) εἶδετε.—meministis atque vidistis· τὸ μὲν meministis ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὰ ὁποία ἐνθυμούμεθα ἴσως ζωνρῶς, ἀλλὰ τῶν ὁποίων δὲν ἔσχομεν συνείδησιν· τὸ δὲ vidistis ἀναφέρεται εἰς γεγονότα προηγμένης ἡλικίας, ὧν ἔχει τις συνείδησιν.—L. (Cornelius) Sulla oppressit (=κατέβαλε) P. Sulpicium Rufum; ἓνα ἐκ τῶν δέκα δημάρχων τοῦ ἔτους 88 π. Χ., ὅστις προέτεινε νὰ ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τοῦ Σύλλα καὶ νὰ ἀνατεθῆ εἰς τὸν Γάιον Μάριον ἢ διεύθυνσις τοῦ Μιθραδατικῆς πολέμου· τοῦτον φεύγοντα καταδιώξαντες ἱππεῖς τοῦ Σύλλα συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν.—G. Marius custodem huius urbis: ὁ Κικέρων ἠσπάζετο τὰ φρονήματα τοῦ Μαρίου καὶ ἐθεώρει αὐτὸν φύλακα τῆς πολιτείας κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Σύλλα.—Gn. Octavius consul, ἐν ἔτει

87, ὄπαδὸς τοῦ Σύλλα, expulit ex urbe collegam suam, τὸν ὄπαδὸν τοῦ Μαρίου L. Cornelium Cinnam, διότι προέτεινε τὴν ἀνάκλησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐξορισθέντων, καὶ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ νόμου τοῦ Σουλπικίου (lex Sulpicia 88 π. X.) περὶ διανομῆς τῶν νέων πολιτῶν καὶ τῶν ἀπελευθέρων εἰς ἀπάσας τὰς φυλάς.—hic locus δηλ. forum Romanum.—acervis et sanguine ἀφαιρετ. ὄργανον ἀνήκουσαι εἰς τὸ redundavit—ἐγέμισε μὲ σωροὺς πτωμάτων καὶ ἐπλημμύρισε μὲ αἷμα. Τὸ redundavit κυριολεκτεῖται μόνον παρὰ τὸ sanguine, παρὰ τὸ acervis πρέπει νὰ ἐννοηθῇ **κατὰ ζεῦγμα** ἕτερον ῥῆμα (plenus ἢ confertus fuit).—superavit ὑπερίσχυσε, postea τὸ ἔτος 87 λῆγον.—clarissimis viris interfectis lumina civitatis exstincta sunt φονευθέντων (μὲ τὸν φόνον) ἐνδοξοτάτων ἀνδρῶν ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα τῆς πολιτείας. Lumina civitatis ὀνομάζει ὁ Κικέρων τοὺς πεπαιδευμένους πολίτας, τοὺς φωτίζοντας διὰ τῆς παιδείας τῶν τοὺς ἀπαιδευτοτέρους. Τοιοῦτοι φωστήρες τῆς πολιτείας τότε, μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα, ἐξέλιπον ἱκανοί, οἱ ὕπατοι Gn. Octavius καὶ L. Merula, ὁ ἐπιφανῆς ῥήτωρ M. Antonius, ὁ νικητὴς ἐν τῷ κατὰ τῶν Κίμβρων πόλεμῳ Q. Lutatius Catulus, ὁ pontifex Q. Scaevola καὶ ἄλλοι.—Ultus est postea τῷ 82 π. X. — quanta deminutione civium μὲ πόσῃν τῶν πολιτῶν ἐλάττωσιν (ἐνν. ἐκ τῶν προηγουμένων τὸ ultus est)· εἰς δεκάδας χιλιάδων πολλὰς ἀνῆλθον οἱ ὑπὸ τοῦ Σύλλα τότε προγραφέντες καὶ φονευθέντες.—M. (Aemilius) Lepidus καὶ Q. Catulus ὕπατοι τὸ 78· ὁ Q. (Lutatius) Catulus ἦτο υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος νικητοῦ τῶν Κίμβρων. Ἀποτέλεσμα τῆς διαφωνίας (dissensit) τούτων ἦτο ἡ φυγὴ τοῦ Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου εἰς Σαρδηνίαν καὶ ὁ ἐν ἔτει 77 ἐκεῖ θάνατός του (interitus ipsius attulit rei publicae luctum).

- 25 Atque illae tamen omnes dissensiones. . . πόσον μεγαλύτεραν καταστροφὴν ἔπρεπε νὰ φοβώμεθα, λέγει ὁ ῥήτωρ, ἀν ὑπερίσχυον οἱ συνωμόται τοῦ Κατιλίνα, ἀφ' οὗ ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο αὐτὸ τοῦτο, ἡ καταστροφὴ τῆς πολιτείας (ad delendam), καὶ ὄχι μεταβολὴ τῆς αὐτῆς (ad commutandam), οἷαν ἐπεδίωκεν ὁ Σύλλας καὶ ὁ Μάριος κλπ.—hanc urbem conflagrare (ἀμεταβ.) αὕτη ἡ πόλις θὰ πυρποληθῇ.—post hominum memoriam συνηθεστάτη φράσις σημαίνουσα: ἔφ' ὅσον (πρὸς τὰ παλαιὰ) ἐξικνεῖται ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, ἔφ'

ὅσον ἐνθυμοῦνται οἱ ἄνθρωποι.—maximum crudelissimumque bellum ὀνομάζει τὴν συνωμοσίαν διὰ τὰ ὀλεθριώτατα καὶ ὤμοτατα ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶχεν, ἂν ἐπειτύγχανεν, ἀφ' οὗ πρόγραμμα (lex fuit constituta) τῶν συνωμοτῶν ἦτο νὰ θεωρήσῃσι πολέμιους ὄχι μόνον τοὺς τυχὸν ἀντιφρονοῦντας, ἀλλὰ omnes, qui salva urbe salvi esse possent, τ. ἔ. πάντας τοὺς μὴ συνωμότας.—bello quale bellum... quo in bello ἰδὲ σημ. εἰς § 22 ex civitate male pacata quae gens.—barbaria βάρβαρος χώρα.—salva urbe ἀφαιρεῖ. ἀπόλυτος, σώας (οὔσης) τῆς πολιτείας· τὸ ἐπόμενον salvi κυρίως ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, salvi esse = νὰ εἶναι οἰκονομικῶς σῶοι, νὰ μὴ πάθωσιν αἱ περιουσίαι των.—in hostium numero ducerentur ἐν τοῖς πολεμίοις νὰ λογισθῶσι, νὰ λεγαριασθοῦν ὡς πολέμοι.—ita me gessi... ut οὕτως ἐπολιτεύθην, οὕτως ἐνήργησα ὡς ἄρχων, ὥστε... Ἐνταῦθα συνεχίζεται ἡ διακοπεῖσα πρότασις in hoc autem... bello.—ut... conservaremini ὥστε νὰ... διατηρηθῆτε.—cum... putassent ἐπειδὴ, ἀφοῦ... ἐνόμισαν.—tantum civium superfuturum (esse) ὅτι τόσοι μόνον πολῖται θὰ περισθῶσιν ἐκ τῆς καταστροφῆς. Σημειωτέος ὁ λατινισμὸς tantum civium [= τοσοῦτων πολιτῶν] ἀντὶ tot cives τοσοῦτοι πολῖται.— quantum (civium) infinitae caedi restitisset=quot (cives) infinitae caedi restitissent ὅσοι πολῖται ἤθελον ὑπολειφθῆ εἰς τὴν ἀπεριόριστον σφαγὴν, ὅσους ἤθελεν ἀφήσει ἄκουσα ἢ ἀπεριόριστος σφαγὴ, ὅσους δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ φονεύσῃ ἢ ἀπεριόριστος σφαγὴ· τὸ restitisset εἶναι τοῦ ῥήμ. (resto-restare ὄχι τοῦ resisto resistere).—tantum autem urbis (superfuturum esse) τόσον δὲ μέρος τῆς πόλεως ὅτι θὰ ἐσφάζετο ἐκ τοῦ καταστροφῆς.—quantum (urbis) flamma obire non potuisset εἰς ὅσον μέρος τῆς πόλεως ἢ φλόξ δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ φθάσῃ.

Quibus pro tantis rebus (a me gestis) ἀνθ' ὧν τηλικούτων 26 ὑπηρεσιῶν μου.—praemium virtutis βραβεῖον διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀρετὴν μου.—insigne honoris ἐπίσημον, παράσημον δηλωτικὸν τῆς τιμῆς, ἣς ἠξιώθην ὑπὸ τῆς πολιτείας.—huius diei τῆσδε τῆς σήμερον ἡμέρας, καθ' ἣν ἀπεκαλύφθη φανερώς ἡ συνωμοσία καὶ ἐκρατήθησαν οἱ συνωμόται.—mutum-tacitum μετὰ ἐνεργητικῆς σημασίας, τὸ μὴ ὀμιλοῦν, τὸ σιωπᾶν, οἷοι εἶναι οἱ ἀνδριάντες.—minus digni ὀλιγώτερον (ἐμοῦ) ἄξιοι, ὀλιγωτέρας ἐμοῦ ὑπηρεσίας εἰς

τὴν πόλιν προσενεγκόντες. — *memoriā vestrā* . . . οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ ῥήτορος ὡς ἄφωνα παραβαλλόμενα πρὸς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν φήμην, ἢ ὁποῖα μεγαλόφωνος μνημονεύει καὶ διηγείται εἰς τοὺς νεωτέρους τὰ κατωρθώματα τῶν παλαιότερων. Ἄλλὰ καὶ τὰ μνημεῖα καὶ οἱ ἀνδριάντες **μονονουχὶ φωνῆν ἀφιέντα** διηγούνται ἡμῖν σιωπηρῶς τὴν δόξαν ἐκείνων, ὧν εἰς τιμὴν ἰδρῦθησαν. Πολὺ μεγαλοφωνότερος κήρυξ τῆς δόξης τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἰσάδελφος αὐτῆς ποίησις. Ὁ Κικέρων φαίνεται μᾶλλον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ἀνδριάντας ἔνεκα τῶν πολλῶν ἐπιφανῶν, Καίσαρος καὶ ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν τοῦλάχιστον ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας, ἀφ' οὗ καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τὸν θάνατον τῶν συνωμοτῶν. Ἰδὲ καὶ ὅσα κατωτέρω § 27 ἴκετεύει.—*posticæ res (gestae) aī ἡμέτεραι πράξεις, aī ἐμαὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίαι.*—*alentur θὰ τραφῶσι, θὰ διατηρηθῶσι ζωηρά.*—*sermonibus crescent* διὰ τῶν ὀμιλιῶν, διὰ τῶν διηγήσεων, διὰ τῆς φήμης θὰ αὐξηθῶσι, θὰ μεγαλυνθῶσι. Λέγεται καὶ ἐν ἄλλῃ συγγραφῇ τοῦ Κικέρωνος (*Lael.* 140) : *nec illa extincta sunt alunturque potius et augentur cogitatione* (=διὰ τῆς ἀναπαράστασως) *et memoriā meā.*—*inveterascent et corroborabuntur* θὰ ἐγχρονίσωσι, θὰ διαιωμισθῶσι καὶ θὰ ἐπιρρωσθῶσι, θὰ ῥίψωσι τὰς ῥίζας, ὥστε νὰ μὴ ἐκλίπωσι ποτε.—*eundemque diem intellego* . . . *propagatam esse* καὶ αἰσθάνομαι (ἐννοῶ) ὅτι ὁ αὐτὸς χρόνος, τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα (*dies* θηλ.—*χρονικὸν διάστημα*) τῆς περαιτέρω ζωῆς τῆς πόλεως διασωθείσης νῦν ἐκ βεβαίας καταστροφῆς, ὅπερ χρονικὸν διάστημα ἐλπίζω ὅτι θὰ εἶναι αἰώνιον, **παρετάθη** . . . Λέγεται καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ κατὰ Κατιλίνα, § 11 : *meus consulatus . . . multa saecula propagaverit rei publicae*—ἡ ἐμὴ ὑπατεία πολλοὺς αἰῶνας τῇ πολιτείᾳ ἐμήκυνε, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὴν ὑπαρξίν τῆς πολιτείας παρέτεινε.—*et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei* καὶ πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐμῆς ὑπατείας, ὥστε ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ Ῥώμη καὶ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τοσοῦτον θὰ διατηρῆται καὶ ἡ μνήμη τῆς ὑπατείας.—*unoque (eodemque) tempore duos cives exstitisse* καὶ ὅτι εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον δύο πολῖται ὑπῆρξαν.—*duos cives* οἱ δύο οὗτοι πολῖται ἦσαν ὁ Πομπήιος, *qui finis imperii Romani non terrae, sed caeli regionibus terminabat*, καὶ ὁ Κικέρωνος.

ρων αὐτός, qui eiusdem imperii domicilium sedesque, δηλ. Romam, servabat. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κικέρων ἔσφζε τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα, ὁ Πομπήιος ἐπολέμει νικηφόρος ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἐξέταίει τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων.—caeli regionibus=caeli finibus, caeli terminis, τοῖς τοῦ οὐρανοῦ ὄρισις, **ὑπερβολή**, τὴν ὁποίαν συχνὰ ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται περὶ τῶν καταρωμάτων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ θαυμαζομένου Πομπηίου (Cicer. in Catil. 4, 21 p. Sest. 67).—fortuna atque condicio συνώνυμα, τὸ fortuna ὃν γενικωτέρας ἐννοίας εἰδικεύεται διὰ τοῦ condicio· ἰδὲ σημ. εἰς § 2.—quae (fortuna condicio) illorum, qui... βραχυλογία ἀντί: quae rerum illorum qui... ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλλην. **κόμαι Χαριτέσιν ὁμοῖαι**.—prosunt (ἰσχυροῦσι)—obsint (βλάπτουσι) μετὰ δοτικῆς ceteris, (mihī)· ὁμοίως τὸ nocere κατωτέρω (vobis). Τὸ recte=merito, (ἐπ) ἀξίως, δικαίως, —quamquam (Quirites) καίτοι, καὶ ὁμως.—mihī... nihil ab istis noceri potest ἐγὼ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθω βλάβην τινὰ παρ' αὐτῶν.—magnum... praesidium, magna... dignitas... magna vis conscientiae ὁ Κικέρων ἠλπίζε ὅτι θὰ ἔχη μεγάλην τὴν ὑποστήριξιν τῶν χρηστῶν πολιτῶν (magnum in bonis praesidium), τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευσε κατὰ τῶν φαύλων, καὶ ὅτι θὰ προεφύλαττεν αὐτὸν ἀπὸ πάσης τῶν ταπεινωθέντων ἐχθρῶν ἐπιθέσεως ἢ ἀξίωσης αὐτοῦ (dignitas), ὅτι δηλ. ἐδείχθη ὡς ὑπατος ἀξίος τῆς μεγίστης ἀπὸ μέρους τῆς πολιτείας εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπολήψεως, προσέτι δὲ καὶ ἡ συναίσθησις (conscientiae) τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν του. —is animus, ut... τοιοῦτον ψυχικὸν θάρρος, ὥστε. — nullius audaciae cedamus οὐδενὸς τῇ θρασύτητι νὰ ὑποχωρήσωμεν.—ultra αὐθορμητῶς, ἄνευ προκλήσεως ἀπὸ μέρους ἐκείνων.—laccsamus [νὰ ἐρεθίσωμεν] νὰ προκαλέσωμεν.—Quodsi... converterit (τετελ. μέλ.) erit... α' εἶδος ὑποθετικοῦ λόγου, ἀντιστοιχοῦν **ἐνταῦθα** πρὸς τὸ β' εἶδος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης=ἐὰν... στραφῇ... ἔσται.—que condicione posthac eos esse velitis πлагία ἐρώτησις, ἀπὸ τοῦ videndum=ὑπὸ ποίαν συνθήκην, πῶς θέλετε νὰ εἶναι, ποία τύχη θέλετε νὰ περιμένῃ τοῦ λοιποῦ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι...—qui pro salute vestra se obtulerint invidiae periculisque omnibus οἱ ὅποιοι (ἀγωνιζόμενοι) ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας προσήνεγκον ἑαυτοῦς, ἐξετέθησαν εἰς τὸν φθόνον (τῶν πολιτῶν) καὶ εἰς παντοίους

κινδύνους. Ἐπειδὴ ἡ ἀναφορικὴ αὐτὴ πρότασις ἀνήκει ὡς προσδιοριστικὴ εἰς τὴν προηγουμένην πλαγίαν ἐρώτησιν, ἐκφέρεται καὶ αὕτη καθ' ὑποτακτικὴν (obtulerint). — mihi quidem quid est quod . . . ascendere? **ῥητορικὴ ἐρώτησις**—mihi quidem nihil est quod . . . ascendere.—quod iam ad fructum vitæ possit adquiri (οὐδὲν) πλέον (ὑπάρχει) ὅπερ νὰ δύναται νὰ ἀποκτηθῆ ὑπὲρ ἐμοῦ (mihi) εἰς (μεῖζον) ὄφελος, εἰς κατάκτησιν τῆς ζωῆς· ἐπειδὴ δηλ. ὁ Κικέρων γενόμενος καὶ ὑπάτος ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα, πέρα αὐτοῦ οὐδὲν ὑπῆρχεν, ὅπερ νὰ ποθῆσῃ ν' ἀποκτήσῃ. (Προσοχὴ, μὴ ἐξηγήσῃς τὸ ad fructum vitæ **εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς**· διότι ἴσα ἴσα τότε ὁ Κικέρων, ἀφοῦ ἐκοπίασε καὶ ἔφθασε εἰς τὰ ὑπάτα ἀξιώματα, ἠδύνατο κατόπιν ἀνέτως ν' ἀπολαύσῃ τῆς ζωῆς τιμώμενος ὑπὸ τῆς πόλεως, ἣν ἔσωσε· λοιπὸν δὲν λέγει τοῦτο ὁ Κικέρων).—in honore vestro ἐν τῇ ὑμετέρα τιμῇ, ἐν τῇ τιμῇ, εἰς τὴν ὁποίαν ὑμεῖς μὲ ἀνυψώσατε ἐκλέξαντές με καὶ εἰς ἄλλα ἀξιώματα (ταμίου, στρατηγού) καὶ εἰς τὸ τοῦ ὑπάτου, qui honor (consulatus) est finis honorum populi, Cicer. pro Plancio 60.—in gloria virtutis ἐν τῇ δόξῃ (φήμῃ) τῆς ἐπιδειχθείσης ὑπ' ἐμοῦ ἰκανότητος (ἀρετῆς) κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν σύλληψιν τῶν συνωμοτῶν. —que mihi libeat ascendere ὅπου νὰ μου ἀρέσῃ (νὰ μου γεννηθῆ 29 πόθος) ν' ἀναβῶ.—tuear atque ornem διατηρήσω καὶ λαμπρύνω (ἔτι μᾶλλον).—ut si qua invidia est (mihi) suscepta in conservanda re publica, (ea invidia ut) lædat invidos mihi valeat ad gloriam—ὥστε, ἂν φθόνος τις [ἀνελήφθη ὑπ' ἐμοῦ] ἐγεννήθη ἐναντίον μου ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ διασώσω τὴν πολιτείαν, ὁ φθόνος αὐτὸς νὰ βλάβῃ μὲν τοὺς φθονήσαντάς με, δι' ἐμὲ δὲ νὰ συντελέσῃ (ἰσχύσῃ) εἰς δόξαν μου.—lædat invidos οἱ φθονεροὶ **πολλάκις** κατωρθώνουν νὰ βλάβουν τοὺς ὑπ' αὐτῶν φθονομένους, ἀλλὰ **πάντοτε** βλάπτουν ἑαυτούς· διότι ὁ φθόνος εἶναι κακὸν μέγιστον, πρὸ πάντων δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι φθονοῦν. Τοὺς φθονοῦντας ὁ φθόνος διαβιβρώσκει ὅπως ὁ σάραξ τὸ ξύλον καὶ ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον... Δι' αὐτὸ οἱ φθονοῦντες εἶναι πάντοτε ὠχρομέλανες (lividus, livor) καὶ οὐδέποτε ἔχουν τὴν ὑγίαν τῶν μὴ φθονούντων. ita me tractabo—ita me geram, ita versabor, οὕτω θὰ πολιτευθῶ, θὰ διαγάγω.—Jovem illum δεικνύει τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς (ἰδὲ §§ 20 καὶ 21) καὶ προτρέπει αὐτοὺς νὰ προσκυνήσωσιν αὐτὸ (venerati) καὶ ν' ἀπλόθωσιν.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς

τὸν κ. Θεοφάνην Α. Κακριδῆν

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 9 τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 18 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 38 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθησαν τὰ βιβλία ὑμῶν... **Μ. Τ. Κικέρωνος ὁ τρίτος κατὰ Κατιλίνα λόγος** ἐρμηνευθεῖς πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τοῦ γυμνασίου, διὰ μίαν δεκαετίαν, λογιζομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927—28, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς σχετικαῖς ἐκθέσεσιν ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ
Ὁ Διευθυντῆς

Ε. ΚΑΚΟΥΡΟΣ

Κ. ΚΑΜΠΕΡΗΣ

Συνεπεία τῆς ὑπ' ἀριθ. 51739 τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1926 πράξεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ὀργανισμῶν ἀξιάναται ἡ τελικὴ τιμὴ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ 20 % ἔφ' ὅσον ταῦτα μεταφέρονται ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἐξεδόθησαν, εἰς ἄλλας πόλεις.

